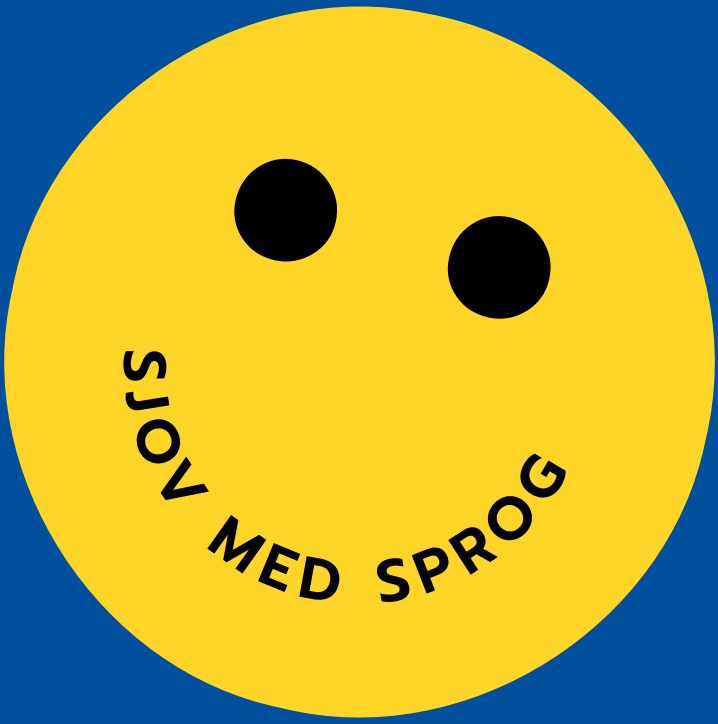
MODERSMÅL-SELSKABET

ÅRBOG 2010

SJOV MED SPROG

SJOV MED SPROG

MODERSMÅL-SELSKABETS
ÅRBOG
2010

MODERSMÅL-SELSKABET

SJOV MED SPROG

© Forfatterne og Modersmål-Selskabet

Bogen er sat med Garamond
og trykt hos Scandinavian Book A/S, Aarhus

1. udgave (2010)
2. oplag (2021)

ÅRBOGSUDVALGET (2010)

Gerda Thastum Leffers
Bent Pedersbæk Hansen
Claus Tilling
Adam Hyllested

OMSLAG

Christian Munk

GRAFISK TILRETTELÆGNING

Kitte Fennestad

REDAKTIONEL TILRETTELÆGNING

Michael Blædel

Bogen blev udgivet med støtte fra
Undervisningsministeriets tips- og lottomidler
Carlsbergs Mindelegat for Brygger J.C. Jacobsen
Jyllands-Postens Fond

Printed in Denmark

ISBN 978-87-994137-0-6

INDHOLD

Forord
GERDA THASTUM LEFFERS 7

Den sproglige legelyst
FREDERIK DESSAU 11

En tilstand af opstemt fortvivlelse
PETER BORBERG 19

Historier med omslag
OLE TOGEBY 25

Lige lovlig verbalt
POUL EINER HANSEN 37

Den udvalgte humor
GEORG METZ 49

Det går ikke an at smitte dronningen
HENNING KIRK 55

Sjov med sprog i politik
ERLING OLSEN 63

Humor og politik
LARS BARFOED 69

Humor i forsvaret
LASSE HARKJÆR 77

Sjov med sprog – læger
JOHN P.A. JENSEN 89

Sproglig kreativitet og nye ord
PIA JARVAD 97

Jeg tager sjov alvorligt!
JEPPE SØE 103

Og saadan skal det selvfølgelig være
JESPER KLEIN 117

Pristale til Susse Wold
JØRGEN CHR. WIND NIELSEN 127

Takketale
SUSSE WOLD 131

FORORD

GERDA THASTUM LEFFERS

Man kunne forestille sig humoren placeret i en særlig niche i modersmålet, hvorfra den dukker op som en velkommen sproglig redningskrans, der får alt til at ordne sig – og netop dét er måske humorens fornemste opgave. Så enkelt kan konflikter løses. Men ikke altid. De kan tårne sig op, og hvis vi skal tro meningsmålingerne, som man i øvrigt gør klogt i at læse med humor, så har de, der uddannes til problemløsere i dag, ikke nødvendigvis en udpræget sans for humor. Forbindelsen til nichen for sproglig humor synes afbrudt på ubestemt tid eller er der slet ikke?

Bogen her fokuserer imidlertid på den humor *som ér*. Både den spontane, ubevidste og lykkelige humor, og den professionelle leg med sproget, hvor vejen til nichen er så kendt, at vi som tilskuere eller læsere er trygge i bevidstheden om at komme til at le og ikke gør os den eventuelle fortvivlelse klar, der kan være kunstnerens afsæt.

Bliver det sjove godt afsendt, bliver det godt modtaget og derpå godt fungerende.

Vi har bedt en række forfattere fortælle om finurligheder i sproget, om underforståelser og talemåder, der gør sproget morsomt.

Modersmålet (som vi véd er hunkøn) inviterer til, at man *også* laver sjov med det. Nok er hun "så ung og så yndig ser hun ud", men hun lokker og drager os – måske mod det sjove, mod

det groteske, det tragiske og komiske sproglige udtryk. For når dansk er bedst, har det tusinder af nuancer.

Spontaniteten er kendetegnende for humoren på jobbet. Det er lige nu og her – og hurtigt. Samme spontane og ufrivillige sjov med sproget ser vi i medierne – af og til.

En skuespiller som Jesper Klein står for de fleste som *komiker,* men det er alvoren og underspillet, der sætter komikken i relief. Hans milde ironiseren varmer og vækker os. Som den lyser fra både teksten og ortografien, er den af H.C. Andersenske dimensioner. *Og sådan skal det selvfølgelig være,* (læsertanke: men det burde være anderledes).

Det gælder for alle modersmål, at *nichen med humor* er tilgængelig. Ironi, satire og sarkasme ligger parat i samme niche. De kan forekomme i de sjoveste sære varianter, alt afhængigt (også) af modtagerens lune og parathed. Freud og Jung har nok en definition, der er brugbar, men måske mere morbid end morsom. Uden at dens rigtighed i øvrigt skal betvivles.

På enhver arbejdsplads bruger man, foruden det solide danske, også et sprog, man taler for sjov. Det kan være en nødvendig hjælp i en grå hverdag og være udtryk for boblende livslyst – eller for tyngende alvor. Man kender hinandens grænser, og kun en tåbe tager fejl af deres flytbarhed.

Selv det formelle kan være morsomt, og dét man tyr til *for sjov.* Humor i alle varianter siges at florere i Danmark; i det store fællesskab og det mindre og lokalprægede leger vi med ord og dialektforskelle – og med egnspræget adfærd, som gør, at vi ikke altid ler samtidig. Sjov på århusiansk er *lattervækkende* på københavnsk og omvendt. Det har snert af konkurrence uvist af hvilken grund. Vækstbetingelserne skulle dog især være gode

for sjov i Danmark, hvor klimaet er som det er, og indbyggernes behov for at le måske fremmes af skiftende kriser, som vi *også gennem sproglig adfærd* skal forholde os til. Kriser er samtalestof, og bankrådgiverens humor er forskellig fra skattefunktionærens, men begge kan vise sig at være skabshumorister, som måske overvejende laver sjov med sproget i fritiden.

Det er gavnligt at vide, at man kan lære at le på et FOF kursus og med godt udbytte. Uanset hvilket modersmål så arbejder *lattermuskulaturen* ens, når der appelleres til den. Og det fungerer også den anden vej rundt: vi gør muskelarbejdet, frembringer latterlyde, og ler efter et par minutter hjerteligt ganske uden grund, ud over det sjove i at man griner uden grund.

Hvad man ellers finder morsomt eller lattervækkende afhænger af arveanlæg og opvækst, og hvor og hvordan ens videre udvikling er blevet.

Dansk sprog kan blive grinagtigt, bare vi ændrer en trykstærk stavelse til en -svag. Og ikke bare grinagtigt, men få en ganske anden betydning.

Mon ikke(?) er et rent retorisk udsagn, mens Mon **ikke**? i de fleste tilfælde kræver svar. Og da den populære og morsomme Lisbet Dahl i Cirkusrevyen rettede sit klare blik plus en pegefinger mod en mandlig teatergænger på første række og sang: "– og jeg skal komme efter **dig**!", skiftede udtrykket fra at omfatte *en lang* remse af *herligheder,* som man for øvrigt ville vise skepsis overfor, til nu at være fremadrettet og *handlingsbeskrivende.* En trussel eller et løfte, som man nu vil. Hvad end… det udløste en latterorkan som overraskelseseffekt. Det var sjovt, fordi vi kendte første version.

I årbogen 2010, *sjov med sprog,* har vi samlet en række morsomme artikler fra forfattere i forskellige erhverv. De har velvilligt

medvirket med tekster, som fortæller os om den humor, det sjov med sproget og talemåderne, der er en del af hverdagens tone, og som udgør det *sprogets liflige krydderi*, der får os til at glædes over modersmålet. På Rigsdagen og i Forsvaret, i medicinens og teologiens – og ikke mindst teatrets og mediernes verden trives humoren og med den selvironien, som en naturlig del af hverdagen.

Hjertelig tak til forfatterne for velvilje og fint samarbejde om bogen. Og tak til vores trofaste redaktør gennem mange år.

Tag godt imod bogen!

Venlig hilsen
GERDA THASTUM LEFFERS

DEN SPROGLIGE LEGELYST

FREDERIK DESSAU

Klumpe-Dumpe:
– Når jeg bruger et ord betyder det lige nøjagtigt hvad *jeg* vil have det til at betyde – hverken mere eller mindre.
Alice:
– Spørgsmålet er om du *kan* få ord til at betyde noget forskelligt.
Klumpe-Dumpe:
– Spørgsmålet er hvem der bestemmer. Dét er det afgørende.

LEWIS CARROLL: 'BAG SPEJLET'

Som børn lo vi længe før vi kunne tale, og Pjerrot kan more os uden at sige et ord.

Hvad der får os til at le er med andre ord ikke et sprogligt anliggende, ord er kun et middel til morskab, men vores lege med dem på tryk og i tale er en nok så væsentlig del af dét der morer os.

Når der i den anledning skal føjes mere til de hyldekilometre som allerede foreligger om humorens væsen tårner kategorierne sig op.

Ud over viddet i litterære, poetiske, filosofiske og journalistiske tekster har vi vittigheden, underteksten til den tegnede spøg og skæmt ikke at forglemme, og tegneserien, anekdoten og den morsomme historie, ordspil, aforismer, paradokser og ritorneller, ordsprog og maksimer, slang, vrøvlevers, børnerim og tosserier, parodi og satire. Foruden farcen, lystspillet og komedien, vise- og revykunsten, den komiske opera, rapmusikken og det nytilkomne verbaliserede klovnenummer i form af en

opretstående helaftensmonolog som har sine noget strammere klassiske forbilleder.

Der har været nok at le ad siden vi begyndte at bruge ord.

Fantasi har vi fået som erstatning for dét vi ikke er. Og humor som trøst for dét vi er.

Af samme grund handler humor mere om mennesker end om nationalitet. Den kan lige så lidt som andre fællesskaber have monopol på almenmenneskelige og eksistentielle træk.

Humoren er evig som latteren, kun dét der udelukkende hører øjeblikket til dør samtidig med den. Og meget af dét vi morer os over i den tro at det er nationalt viser sig ved en eventuel nærmere eftertanke at være globalt – mindst.

Alle kan lyve og prale og slås og måske score kassen og få deres vilje, snyde og bedrage og selv blive snydt og bedraget. Sker det mellem mennesker med et bestemt tilhørsforhold sker det på deres måde. Men det elementært komiske ved det alt sammen er vi fælles om.

Når det gælder leg med ord er dét der vækker munterhed selvfølgelig til en vis grad kulturbestemt og præget af lokale og historiske forhold og forskellige livsomstændigheder. De fleste af os ler ad det samme, men megen morskab er også socialt betinget for nu ikke at sige klassebestemt. Eller den udspringer af indforståede etniske og regionale hentydninger, af sproglige nuancer og kendskab til historie eller traditioner. Forstår man ikke underteksten kan det være svært at se komikken, men får man den forklaret vil den for det meste have genkendelige ansigtstræk.

Det er nok en klichepræget og måske også fordomsfuld opfattelse at kulturer og nationer har hver deres særlige form for humor. En franskmand er morsom på en fransk måde, og en pakistaner er det på sin. En digter som Tjekhov er umiskendelig

russisk, men morskaben ligger i hans beskrivelse af den komiske menneskelige tragedie som vi alle medvirker i.

Ikke al sproglig humor er lige holdbar, selv en stående vittighed har sin begrænsede levetid.

Hvad der vakte latter engang er ikke nødvendigvis morsomt i dag, og i værste fald kræver det forklaringer som er dræbende for al morskab.

Vi kan bede bønner om forladelse og tilgivelse og om at få ønsker opfyldt – de kan også være grønne, hvide og brune, til kaffe og til Gud. Den leg med flertydighed som vi kalder ordspil frigør megen energi i sproget med sin opfindsomme og ofte vittige brug af ligheder. I reklameindustrien er brugen af ordspil som regel mere opfindsom end vittig.

Holder vi os til den skrevne humor var den før i tiden et forholdsvis godartet og civiliseret fænomen, når man ser bort fra de enestående tilfælde der går på tværs af historien – Rabelais og Cervantes, Swift og Joyce og de andre provokerende komiske genier.

I midten af forrige århundrede kom så Samuel Becketts romaner og skuespil og bøger som Nabokovs "Lolita" og Joseph Hellers "Punkt 22"' De ændrede den almindelige opfattelse af humor som fra at have været en kulturskabende faktor nu også blev et middel til ildevarslende beskrivelser af en kulturs forfald og sammenbrud.

Og der kom etiketter på. Vi talte om sort humor og om absurd humor – et dårligt udtryk for det var ikke humoren der var absurd men den virkelighed som humoren beskrev. I sit indædte raseri og sin bitre melankoli kom humoren og komedien til at nærme sig alvoren og tragedien – humoren bekræftede definitionen af sig selv som en fin måde at være alvorlig på. Og den blev i hvert fald til noget andet og mere end den før havde været.

I den multikulturelle og multietniske kultur som er under udvikling må selve kulturbegrebet en tur i støbeskeen – eller i mange for der ikke længere entydige opfattelser af hvad kultur overhovedet er for noget, hvad stabilitet og orden vil sige og hvad politik indebærer ud over at administrere økonomien.

I alt for villige medier kan alle og enhver i dag give deres bidrag til den offentlige samtale hvor dagens, tidens, livets, samfundets og verdens anliggender defineres, kommenteres og analyseres på ny og på ny.

Hvis alvoren breder sig på munterhedens bekostning, hvad meget tyder på, kan det være fordi det er blevet vanskeligere end før at se hvor grænserne går mellem orden og kaos. Og er de flydende, fristes vi til kun at tage spøg for spøg og alvor kun alvorligt.

Og det er som bekendt en vildfarelse.

Det er nemt at le, sagde Freud. Men det er svært at sige hvorfor vi ler.

– Hvordan går det? spørger den blinde den lamme.

– Som du ser, svarer den lamme.

Den enkleste form for sproglig humor må være vittigheden. En af dem handler om at alle vittigheder kan føres tilbage til syv grundvitser. Hvad mon det er for nogen?

Efter sine skelsættende bøger om drømmetydning og vores afslørende fortalelser – 'Hverdagslivets psykopatologi' også kaldet – skrev Freud for godt hundrede år siden en afhandling om vittigheden og dens forhold til det ubevidste, "Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten".

Det er en titel som i enhver oversættelse vil være utilstrækkelig fordi det tyske ord witz ud over vittighed også omfatter spøg, humor, slagfærdighed, ironi og flertydighed og de menneskelige anlæg for det alt sammen. Ordets afstamning og oprindelige betydning er logisk nok viden og klogskab.

Hensigten med en vittighed er ifølge Freud at fremkalde lystfølelser, og han skelner mellem de uskyldige vitser og de tendentiøse med bagtanker. De sidste giver udtryk for hæmmede fjendtlige følelser eller liderlighed som ad den vej kan få frit udløb. Den energi der er blevet brugt til at holde styr på forbudte tilbøjeligheder bliver frigjort og udløst i latteren. Og nar man hører en vittighed har man flyttet ansvaret over på fortælleren og kan le uden skyld.

Vittighedsarbejdet var indtil Freuds undersøgelser af det blevet betragtet og behandlet som en underafdeling af det komiske. Psykoanalysens fader vendte rundt på sagerne og gjorde vittigheden til hovedsagen. Ud over hans morsomme eksempler er der med al respekt ikke meget at le ad i afhandlingen for den der til daglig kun opererer med gode og dårlige, sjofle og vandede vittigheder.

Freud lægger ud med en kortlægning af vittighedens forskellige teknikker.

Hans første eksempel er hentet fra digteren Heines 'Rejsebilleder', hvor der optræder en ligtorneoperatør og lotterikollektør fra Hamborg som praler af sit møde med den rige baron Rotschild og slutter af med at sige:

– Og ved Gud han behandlede mig som en ligemand – helt *familionært*.

Uden for en badeanstalt mødes to mænd.

– Har du taget et bad? spørger den ene.

– Næh, svarer den anden. Mangler der et?

Som eksempel på nonsens-teknikken citerer Freud en filosofisk forfatter:

– Slet ikke at være født ville have været det bedste for mennesket. Men det sker for mindre end ét ud af hundredetusinde.

Sammenligningsteknikken kan kombineres med noget tvetydigt. Som når Heine for eksempel siger at knapperne til sidst røg ud af bukserne på hans tålmodighed.

Og mens vi er ved det:

– Ethvert menneske har en moralsk bagdel som det kun nødtvungent viser frem og så længe som muligt dækker med anstændighedens bukser.

Tvetydighed er en teknik i sig selv. Som når en ældre herre opvarter en ung dame der afværger ham ved at sige at hendes hjerte allerede tilhører en anden.

– Så højt stiler jeg slet ikke, lyder det høflige svar.

Fortalelsen har sin ufrivillige komik, og en vittighed der ikke bliver ordentligt fortalt falder fuldt fortjent til jorden. Medmindre man i forvejen kender originalen, i så fald kan en forkert genfortælling ligefrem overgå den.

– Jeg kan bedst linoleum. Men hjemme har vinyl.

Sådan lød ordlegen oprindelig, men hukommelsen eller humoren svigtede da den blev til:

– Jeg foretrækker linoleum. Men vi har nyl derhjemme.

Man kan også komme langt med at flytte rundt på de samme brikker i sproget. Som de to politikere der mødes til et officielt middagsselskab. Den ene er toastmaster og præsenterer sin kollega:

– Min ven her er virkelig noget for sig selv. Man behøver kun lukke munden op på ham, stoppe en middag ind og ud kommer der en tale.

Da den anden får ordet siger han:

– Som min kollega netop fortalte skal man bare lukke munden op på mig og stoppe en middag ind, så kommer der en tale ud. Om ham gælder det at man kan lukke munden op på hvem som helst, stoppe hans tale ind og ud kommer middagen.

Og endelig den kritiske blasfemiske teknik som den tilsyneladende ret veloplagte Heine benyttede på sit dødsleje. En velmenende præst stillede ham i udsigt at Gud ville tilgive ham hans synder.

– Naturligvis, svarede digteren. Det er hans metier.

FREDERIK DESSAU f 1927. har siden en sen debut i 1990 udgivet en lang række essayistiske bøger i forlængelse af sit radioarbejde i dr, daværende kultur- og samfundsafdeling. han har også arbejdet med teater og tv som kritiker, dramaturg, instruktør og oversætter. tildelt dr's krygerpris, svend bergsøes fonds formidlerpris, modersmål-prisen og statens kunstfonds livsvarige ydelse.

EN TILSTAND AF OPSTEMT FORTVIVLELSE

PETER BORBERG

Død, sygdom, angst. Med humor sætter vi ord på følelser, som vi ellers har svært ved at tale om. Humoren løser ikke vores problemer, men *for*løser dem. Giver os indhold til at udholde, når tilværelsen gør ondt. Men bag humoren lurer forstillelsen.

Ind imellem fanges man af livssituationer, hvor det er nødvendigt at give virkeligheden lidt ekstra kant. Lidt opløftende kolorit, som for en kort bemærkning kan farvelægge den grå og skinbarlige realisme, som jokker en over tærne. Et eksempel findes i bogen "Latter for livet" (1999), hvor der gengives et brev fra en ung pige under uddannelse. Hun ønsker med brevet, der er holdt i en stilfærdig underspillet tone, at give sine forældre en status på livet som studerende:

> Kære mor og far.
> Jeg er ked af, at jeg ikke har skrevet, men mit skrivegrej blev ødelagt, da kollegiet brændte ned. Nu er jeg udskrevet fra hospitalet, og lægen siger, at jeg snart vil blive helt rask. Jeg er flyttet ind hos den fyr, der reddede mig, eftersom jeg mistede de fleste af mine ting ved branden. Og jeg ved jo, at I altid har ønsket jer et barnebarn, så det vil glæde jer at høre, at jeg er gravid, så I snart får et.
>
> Kærligst Mary

PS: Kollegiet er ikke brændt, mit helbred er perfekt og jeg er ikke gravid. Jeg har faktisk ikke engang en kæreste. Men jeg er dumpet i både fransk og kemi, og jeg ville blot sikre mig, at I så dette i det rette perspektiv.

At fortælle, at ens liv ikke kører på skinner kan gøres på mange måder. Med en humoristisk livsindstilling får pigen sat himmel og jord i bevægelse – uden at hun af den grund fortaber sig i sit eget karakterhelvede.

En indstilling, der giver mindelser til filosoffen Harald Høffdings stærkt undervurderede humorteori fra bogen, "Den Store Humor – Et psykologisk Studie" (1916), hvori det hedder, at den store humor udtrykker en "dyb forståelse af menneskenaturen i dens mangfoldige former og af menneskelivet i dets skiftende skæbner. I humoren – i den specielle betydning, i hvilken vi her har med at gøre – ytrer sig på én gang et stort blik på livet og en ærlig erfaring om livets småligheder og ulykker."

Høffding indkredser på glimrende vis, hvad der er på spil i pigens brev til forældrene, nemlig humoren som et opløftende perspektiv, der sætter tingene i de rette proportioner, når livets urimeligheder føles allermest påtrængende. Herregud, hvad betyder et par missede eksamener sammenlignet med ildebrand og turbograviditet med en tilfældig ungersvend?

Derudover bruger pigen humoren til at sætte ord på et budskab, elendige fransk- og kemiresultater, som tydeligvis volder hende svære kvaler at skulle formidle på normal vis. En følelse, som mange utvivlsomt kan nikke genkendende til. I pigens tilfælde kommer humoren til undsætning som en ventil for de ord og følelser, der er svære at kommunikere ad den slagne alvorsvej. Et eksempel på, hvordan humoren kan fungere som en uvurderlig – ja, nærmest terapeutisk – forløser af livets genstridigheder.

Forudsat at humoren bruges rigtigt. Bruges den forkert – som et panser mod at se livets alvor i øjnene – kan humoren lukke for livets eksistentielle dybder.

Den personlige humor danser på sin egen sindrige måde på en knivsæg gennem livet.

PLATHEDER MED STÆRKE KRÆFTER

Bevæger vi os fra Høffding og frem til i dag, så har filosoffen John Engelbrecht smukt betegnet humor som en "tilstand af opstemt fortvivlelse". Det er humoren som en forløsende formidler af det, som trykker og optager os – dét, som vi føler trang til at sætte ord på, men som vi har svært ved at tale om.

Humorens forløsende potentiale findes også i en mere offentlig afart, nemlig i den klassiske vittighed, hvor der ustandseligt kredses om emner som død, sex og fordomme om alt lige fra kvinder, udlændinge og autoriteter. Denne form for humor er ikke mindre interessant, idet den i allerbredeste forstand er en indgang til at forstå de tabuer, der kendetegner vores kultur.

Psykoanalytikeren Sigmund Freud var i bogen "Vitsen og dens forhold til det ubevidste" (1905) inde på, at vi gennem den latter, som opstår i kølvandet på en vittighed, kommer af med ophobede mængder af psykisk energi såsom angst, aggressioner og fortrængninger. Eksempelvis findes der mange vittigheder, der omhandler tandlægebesøget, og hvor det er den personlige angst, som går til bidet:

En kvinde tropper op hos tandlægen.
– Jeg er så bange. Det kommer garanteret til at gøre ondt. Jeg vil hellere føde et barn end at blive boret i tænderne.
Tandlægen svarer køligt:

– Hvis du finder ud af, hvad du helst vil, så indstiller jeg stolen i den rigtige position!

Skal man følge Freud, kan en vittighed som denne ikke affærdiges som blot en banal plathed. Den tager livtag med et emne, der optager mange, tandlægeskræk, men på en måde, der føles og opleves socialt acceptabel. At skulle tale ligefremt og alvorligt om sin personlige angst forudsætter normalvis en udstilling af åbenhed, sårbarhed og intimitet, der for både den talende og lyttende kan føles overvældende. Her er vittigheden en legitimeret måde, hvorpå vi kan nærme os hinanden om et ømtåligt emne, men uden at vi ændrer dramatisk på vores dialogform.

FULDE SVENSKERE OG GRÅDIGE ADVOKATER

Den sociale legitimitet, som vittigheder og humor stiller krav om, benytter vi samtidig til at få luft for fordomme og idiosynkrasier. Ser man eksempelvis på de vittigheder, som danskere ynder at fortælle om svenskere, fungerer historierne som en slags kodificerede udtryk for danske fordomme om broderfolket. Fordomme om "forbuds-Sverige" og svenskere, der fanges i deres egen dobbeltmoral, når de krydser sundet for at drikke sig fra sans og samling i Danmark.

– Der sidder to mænd på en bænk. Den ene er fuld, og den anden er også svensker, lyder en gammel vittighed med dansk afsender.

På samme vis bruges vittigheder til at lufte fordomme om bestemte erhvervsgrupper. Gennem vittigheden kan vi udfordre autoriteten. Læger, præster og advokater må alle lægge øre til vittigheder, der for det første har til formål at pille dem ned fra

deres høje samfundsstol. Og for det andet at slippe fordommene løs på en måde, som ikke virker fornærmende. Det kan være vanskeligt at sige ligeud af posen, at man synes, at advokater er kyniske spekulanter, der udelukkende tænker i horrible salærer. Men hvis posen har form af en vittighed, går det lidt nemmere.

Den klemte klient til sin advokat:
– Kan jeg få lov til at betale regningen over nogle gange?
– Ja, siger advokaten. – Bare stik mig 10.000 nu og så 1.000 kroner om måneden de næste to år.
– To år, siger klienten. – Det lyder mere som afbetalingen på en bil!
– Det er det også!

SKAK MED BIN LADEN

Men ét er vittigheden som en offentlig humoristisk fortælling, der i en komprimeret form lufter tabuer og fordomme. Noget andet er brugen af den personlige humor, hvormed vi selv – som i pigens brev til forældrene – bringer livets svære problemstillinger ned på et plan, hvor vi føler, at vi kan håndtere dem. Og hvor vi får udtrykt, at vi er optaget af livets eksistentielle sider. Her folder den store humor sig – man fristes til at sige *for alvor* – ud. Når den amerikanske filmmager Woody Allen siger, at "Jeg er ikke bange for at dø – jeg vil bare helst ikke være der, når der sker…" så fortæller han dybest set, at døden er et nærværende anliggende.

En anden stor filmkunstner, komikeren Charles Chaplin, har sagt, at vi mennesker er "mere optagede af at skjule vores følelser end af at udtrykke dem". Måske er det derfor, at vi har fået humoren – fordi vi i modsat fald ville gå til i fortrængninger og traumer?

Få dage efter terrorattentaterne den 11. september 2001, mødte jeg på en friskole en lille dreng, som gav mig en gåde:

– Hvem er bedst til skak, George Bush eller Bin Laden? Det er Bin Laden – han har allerede nuppet to tårne…

Når man taler humoristisk om selv det allermest forfærdelige, leger man dybest set med tingene. Humoren skaber en illusion, som kiler sig ind mellem den skræmmende virkelighed og en selv. I det ligger humorens faremoment, afstanden, som kan føre til forstillelse, hvis ikke humoristen tager sig i agt.

Og det gør humorister ikke altid. Tværtimod har humorister det med at blive fanget af humoren. Den kan udvikle sig til en fægtekunst, hvor åbenhed og alvor udmanøvreres, og hvor livet holdes ud i strakt arm. En humorens balanceakt på livets knivsæg. Tipper humoristen til den forkerte side, bliver vedkommende ironiker, altid på distance af sit eget liv. Holder humoristen sig på benene og står ved livets alvor, er humoren en vej til at løsne tungebåndet – og forløse de svære følelser – når alt andet snører sig sammen.

PETER BORBERG F. 1972, JOURNALIST OG FORFATTER. HAN ER EN AF LANDETS MEST ERFARNE FOREDRAGSHOLDERE INDENFOR HUMOR, LIGESOM HAN HAR SKREVET TALRIGE ARTIKLER, PORTRÆTTER OG KRONIKKER OM STORE HUMORISTER SAMT BOGEN "HUMOR – ALVORLIGT TALT" (2009). OPRINDELIG ER PETER BORBERG UDDANNET MAG.ART. I NORDISK SPROG- OG LITTERATUR FRA SYDDANSK UNIVERSITET, HVORFRA HAN DISPUTEREDE MED EN AFHANDLING OM KØN & HUMOR. HAN ARBEJDER I DAG SOM JOURNALIST OG KOMMUNIKATIONSRÅDGIVER I KOMMUNIKATIONSVIRKSOMHEDEN ASBJØRN & BORBERG.

HISTORIER MED OMSLAG

OLE TOGEBY

ØDIPUS

Alene er ord ret kedelige; sjov med sprog får man først når man sætter dem sammen og fyrer dem af, dvs. ytrer dem for at kommunikere ved hjælp af dem. Og det sjove er altid noget socialt; det er svært helt alene at le af sprog. I denne artikel vil jeg prøve at beskrive nogle af de sociale mekanismer der giver sjov, og deres sproglige grundlag – især med eksempler på århushistorier.

Som så meget andet begynder det med Aristoteles. Han beskriver i sin Poetik fra 330 fvt. hvordan plottet i en tragedie skal være, og hans hovedeksempel er Sofokles' tragedie *Kong Ødipus* som handler om en myte som alle kender. Men et godt plot drejer sig ikke blot om hvilke begivenheder der sker, men også og især om hvordan disse begivenheder fortælles. Og her gælder der den regel at alt skal fortælles så det sker med sandsynlighed eller nødvendighed.

Historien fortælles hos Sofokles som en regulær kriminalhistorie. I første scene takker en præst kong Ødipus for at have befriet Theben for sfinxens grusomheder ved at løse dens gåde, og præsten beder ham som udråbt konge løse byens næste problem, pest og misvækst. Ødipus, hvis navn betyder 'ham med den opsvulmede fod', spørger oraklet i Delfi hvad der kan redde byen, og det svarer at mordet på den foregående konge, Laios, først må hævnes. Laios blev – fremgår det af samtalerne mellem personerne – slået ihjel langt uden for byen hvor tre veje mødes, og Ødipus er så som hans efterfølger blevet gift med hans enke Iokaste. Ødipus

sætter som en detektiv eftersøgningen i gang indtil der kommer et bud fra Korinth og fortæller ham at hans far kongen i Korinth er død, og man har udråbt ham til hans efterfølger.

Men Ødipus vil ikke vende tilbage til Korinth fordi han er blevet spået at han ville dræbe sin far og ægte sin mor. Sendebudet beroliger ham med at han i virkeligheden ikke er søn af kongen i Korinth, men er et hittebarn som buddet selv har fundet. Senere viser det sig at Ødipus da han første gang kom til Theben, dræbte en mand der hvor tre veje mødes. Og en tilkaldt gammel hyrde fra Theben fortæller at han for længe siden af dronning Iokaste var blevet pålagt at sætte hendes nyfødte dreng ud i vildmarken med fødderne bundet sammen med en rem gennem akillessenerne, fordi drengens far Kong Laios var blevet spået at han ville blive dræbt af sin søn. Af medlidenhed havde hyrden dog givet ham til en anden hyrde, en fra Korinth som så bragte hittebarnet til kongeslottet der. Alle indser at spådommen er gået i opfyldelse, Iokaste slår sig selv ihjel, og Ødipus stikker sine øjne ud og går ud i landflygtighed. Gåden er opklaret. Det var detektiven der var morderen, og mordet er hævnet.

Aristoteles skriver nu om plot følgende: Der bør i en tragedie ske et omslag, peripeti, fra lykke til ulykke eller omvendt – som da Ødipus går fra at være konge til at være en blind landsforvist. Det sker bedst samtidig med at personerne i stykket pludselig får omerkendelse, anagnorisis – som Ødipus da han pludselig ved sendebuddets oplysninger må revidere sin opfattelse af hvem han selv er. Det er nødvendigt på grund af den vildfarelse (hamartia) som de har levet i – som Ødipus der uforskyldt har taget fejl af hvem han var søn af og derfor har handlet netop så spådommen kunne gå i opfyldelse.

Publikum kan så lide med personerne, hvad enten de ved hvad personerne ikke ved, eller ej. Det karakteristiske ved

Sofokles' plot er dog at tilskuerne ikke får sandheden at vide, før personerne i stykket erkender den. Tilskuerne kan således også opleve anagnorisis, omerkendelse, revision af alt hvad de tidligere har troet, hvis de ikke kender historien på forhånd – og de færreste kender vel alle detaljerne i vildfarelsen.

Hvad man præcist skal forstå ved begrebet hamartia, har været diskuteret meget, især fordi det er det ord der i det ny testamente oversættes til 'synd'. Det har Aristoteles ganske givet ikke ment med det. Jeg har fundet det bedst at kalde det *vildfarelse* på dansk for at betone at det ikke er noget der er besluttet med hensigt, men at det på den anden side godt kan være den vildfarnes eget ansvar.

ÅRHUSHISTORIER

Det der sker i århushistorier og andre vittigheder, er at tilhørerne oplever netop anagnorisis når de i pointen indser at alt hvad de hidtil har forstået om historiens omtalte situation, var en vildfarelse og må revideres totalt. Et par århushistorier som eksempler:

HULLER

To forretningsmænd var på vej til møde. Da de er nær Århus, får de øje på en mand som først graver huller og derefter dækker dem til. Yderst mærkværdigt … så de spørger manden:
– Hvad laver du?
– Jo, vi planter da træer, men min makker er desværre syg i dag

PÅ RESTAURANT I UNDERTRØJE

En århusianer der er kommet ind på en fin restaurant i undertrøje bliver stoppet af tjeneren. – De må ikke være herinde uden at have jakkesæt på! – Det forstår jeg ikke, siger manden. Der står jo "No smoking" på skiltet der.

PÅ MOTORVEJEN

En århusianer kører på motorvejen E 45 med sin kone; pludselig lyder det i radioen: – På E 45 er der nord for Skanderborg en spøgelsesbilist der kører i det forkerte spor. Så siger århusianeren til sin kone:

– Det gør de da alle sammen.

I de to første historier forventer tilhørerne – fordi det er århushistorier – at århusianerne opfører sig tåbeligt, men i pointen sker der et omslag med anagnorisis for tilhørerne; de forstår at århusianerne alligevel har en form for sund fornuft, omend den (også den) er vildfaren, lige som i Molbohistorierne. I den tredje indser tilhørerne at det ikke blot er hovedpersonens opfattelse af den omtalte situation der er vildfarelsen, men også tilhørernes egen opfattelse af samme situation. Historierne giver tilhørerne mulighed for at indse at standardforklaringer på grundlag af sandsynlighed og fordomme ikke er den eneste måde at forstå teksten – og dermed verden – på. Der kan være skjulte kræfter som i stedet sætter sig igennem med uafviselig nødvendighed.

Det er anagnorisis for tilhørere af historier med omslag, peripeti, fra vildfarelse til erkendelse. Nu er tilhørernes vildfarelse omhyggeligt forberedt af historiefortælleren der fx på forhånd godt ved at ordet *smoking* er tvetydigt og både kan betyde 'sort selskabsdragt for mænd' og (på engelsk) 'rygning'. Alle, både tjeneren i historien og tilhørerne uden for historien, forventer at alle vil forstå skiltet i betydningen 'ingen rygning' dels fordi de står mange steder, dels fordi de ville være usandsynligt at der var steder hvor man ikke måtte komme iført en smoking.

Fortælleren har kalkuleret med disse sandsynligheder og fordomme som lokkeduer der lokker tilhørerne ind i vildfarelsen, og har tænkt på nødvendigheden i pointen som en limpind de

hopper på – en limpind som med et citat fra ODS er: … *pinde, besmurte med (fugle)lim, som anbringes rundt omkring i buske, saaledes at smaafugle (hidlokkede af lokkefugle i bur) kan sætte sig derpaa og blive hængende fast.* Så for vittighedernes vedkommende er der ikke tvivl om at vildfarelsen ikke er en synd, men det at hoppe på en limpind der er sat op af fortælleren.

I de fleste århushistorier er der slet ikke nogen historie tilbage, men kun en gåde (lokkefuglen), og løsningen (limpinden) der efter omerkendelsen fastholder tilhørerne – så det er stadig Aristoteles' skema der er kernen i genren århushistorie.

STIGERNE MED PÅ INDKØB

– Hvorfor har århusianerne stiger med når de går på indkøb?
– Fordi priserne er så høje.

ÅRHUSIANSKE TAGRENDER

– Hvorfor ligger der lort oppe i århusianernes tagrender?
– Fordi at de er så højrøvede …

NÅR MAN NÆRMER SIG ÅRHUS

– Hvordan kan man se, at man nærmer sig Århus?
– Jo, så bliver pigerne grimmere end køerne!

ISHOCKEY

– Hvorfor har Århus ikke et ishockeyhold?
– De druknede under sommertræningen

GÅDER

Genren en gåde stammer også fra det gamle Grækenland, og lige netop fra Ødipushistorien. Ødipus blev udråbt til konge over Theben fordi han kunne løse Sfinxens gåde, som lød:

SFINXENS GÅDE

Hvad er det der om morgenen går på fire, om middagen på to, og om aftenen på tre ben?

Ødipus kunne løse gåden ved at svare: et menneske, som kravler på fire i livets morgen, går på to om dagen og går på tre i livets aften, nemlig med en stok. Da Ødipus havde løst gåden, styrtede sfinxen i afgrunden.

Apollon, som er gud for orakelsvar, kaldes i Sofokles' stykke *Loxias*, som betyder 'bagholdsmanden', fordi gåder og orakelsvar er som et baghold – eller altså som en limpind, hvor man med formuleringen lokker tilhørerne til at forvente et, og så afslører at løsningen med nødvendighed er noget ganske andet.

Nu er alle århushistorier ikke lige gode; prøv at overveje forskellen i kvalitet på de syv historier ovenfor. Kvaliteten afhænger af hvor fristende lokkeduen er, og hvor klæbende limpinden er.

I *Når man nærmer sig Århus* er det uventede som sætter spørgsmålet i nyt lys, at århusianere ikke blot er dumme, men også grimme og uværdige. Også i *På motorvejen* består Århusianerens tosseri alene i at han som århusianer er mere senil end andre. Den pointe at århusianere er uværdige, *er* en slags pointe, men det er den ringeste man kan tænke sig som anagnorisis for tilhørerne. *På motorvejen* har dog også andre kvaliteter og er ikke så ringe endda.

Det morsomme ved *Århusianske tagrender* er ikke at århusianere er højrøvede (for det vidste vi ikke at de var), men at man på grund af ordet *højrøvet*, som jo ikke betegner noget latrinært, kan få lov til at tale om lort, som ellers er tabu. Ikke alle mennesker synes at dette er morsomt, men især barnlige sjæle (i alle aldre) ler alligevel af det. Det at pointen retfærdiggør at fortælleren blotter et tabuemne (sex, lort, pis, etniske grupper eller fysiske handicaps), er morsommere end hån af århusianere.

I *På restaurant i undertrøje* opfatter århusianeren en anden betydning af det tvetydige ord *smoking* end tjeneren i historien, og end tilhørerne uden for historien. Sådanne ordspilsvitser bygger på at langt de fleste ord i sproget er flertydige, men næsten altid i sammenhængen for tilhørerne entydiggøres af konteksten, fx *et højt hus, et højt skrig, en høj tone, en høj risiko*. Sådanne ordspil opfatter jeg som morsommere end blottelser af tabuemner og hån af århusianere.

Prøv at se på følgende historie:

ÅRHUSIANSK MALKNING

– Ved du hvor mange århusianere der skal til for at malke en ko?

– Tyve. To til at holde i patterne og atten til at løfte koen op og ned.

Her er der ikke tale om et ordspil. Denne historie minder om en molbohistorie, og det der her er karakteristisk for århusianerne (det som netop også er karakteristisk for molboerne), er at de ikke er så kloge. De er gode nok, slet ikke onde, men de kender ikke til alt i denne verden, og de er især ikke så gode til at vælge midler til at nå et mål. I *Århusiansk malkning* når de deres mål, men de gør det på en unødig besværlig måde, som kan kaldes med alternativ rationalitet. Det er som regel det der også er pointen i en tossehistorie. Gåden ligger i at finde hvilken rationalitet århusianerne trods alt har. Sådanne historier med alternativ rationalitet er prototypen på århushistorier.

RUNDKØRSLER

– Ved du hvad der står på skiltene ved en århusiansk rundkørsel ?

– Max tre omgange !

I denne historie består århusianernes tosseri ikke i at de er uklo-ge. Her er der mere på spil end rationalitet, for her har århu-sianerne ganske simpelt andre værdier end os andre. De bruger ikke rundkørsler som et besværligt men nødvendig foranstalt-ning til at komme frem i trafikken, de bruger rundkørsler som en karrusel og kilde til fornøjelse; de røber derved stor barnlig-hed, men måske er det en barnlighed som vi andre har tabt, og som vi måske har mere brug for end vi tror. Alt gælder ikke om at komme hurtigere frem mod et mål, somme tider skal man også nyde det nu vi netop er i. Vittigheder hvor pointen er at århusianere har et alternativt værdihierarki, et værdisystem som vi andre måske skulle tilegne os, er dem der for så vidt angår pointens type, er de bedste.

DEN SOCIALE MENING MED SJOV MED SPROG

Alle vittigheder skal altså have en pointe med et pludseligt omslag fra det prototypiske og forventelige, som tilhørerne lok-kes ind med, til det uventede og alternative, som de skal fasthol-des i. Pointer med limpinde kan være af forskellig type med hver deres kvalitet: hån af århusianere, blottelse af tabuer, ordspil, alternativ rationalitet og alternative værdier.

Og hvad skal så al den sjov med sprog gøre godt for? De for-skellige typer af pointer synes også at have hver deres sociale funktion. Århushistorier (fortalt af århusianere, for århusianere om århusianere) om alternative værdier er som jødevittigheder (fortalt af jøder, for jøder om jøder); de har den funktion at ven-de op og ned på (revolutionere) værdierne og (re)habilitere både fortælleren og tilhørerne fra en minoritetsgruppe og give dem selvrespekt. Ved at sætte sine dyreste værdi på spil kan jøden gennem vitsen vinde dem dobbelt igen.

100 ZLOTY TIL MIDDAGSMAD

Da russerne havde indtaget byen Khelm (under Anden Verdenskrig), kom en russisk soldat cyklende på en af byens gader. Ved et af husene så han en gammel jøde som stod med sit bedesjal om skuldrene og bad til Gud. Soldaten stod af cyklen og spurgte den gamle: – Hvad laver du? – Jeg beder til Gud. – Og hvad beder du om? – Jeg beder Gud sende mig 100 zloty til at købe middagsmad for. – Du er dum sagde soldaten. Der findes ingen Gud. Nu vil jeg give dig 50 zloty, og så skal du vide at du har fået pengene ikke af Gud, men af en russisk soldat. Så gav han ham de 50 zloty, satte sig på cyklen og kørte videre. Jøden stak pengene i lommen og fortsatte sine bønner: – Herre min Gud! Tak for din gave. Men hvis du vil sende penge til mig en anden gang, så gør det ikke gennem en russisk soldat. Han stjæler halvdelen.

Historier om alternativ rationalitet har, som også molbohistorierne havde, en syndebukfunktion. Når alle andre kan henlægge egenskaberne uvidenhed og dumhed til Århus eller Mols eller Khelm, kan de selv føle sig renset for den slags, på samme måde som nærorientalske stammefolk ved en kollektiv ulykke lagde alles synder på en buk som blev drevet ud i ørkenen. Syndebuk er dog måske for stærkt et ord, for århusianere har jo blot begået hamartia, de er faret vild, men gjort det af et godt hjerte. Ja det var et kriterielt træk ved molbohistorier at molboernes ulykke kom af ædel dumhed, og ikke af ond snuhed. I mange lande har man således historier om tosser fra en bestemt lokalitet, med netop denne hamartiabukfunktion.

Ordspilsgåder der er centreret om sproglig form anskuet uafhængigt af indholdet, som fx *Stigerne med på indkøb, Højrøvet, No smoking*, og alle-børnene-historier som skal rime, er ganske

uideologiske; man kan lade dem handle om enhver, og kun tilfældigheder i sproget (rim og homonymier) og rollebesætningen i fortællesituationen afgør hvem der bliver offer. På den anden side har ordspilsvitser den vigtige funktion at afsløre at fordi ord giver mening, er det ikke sikkert at de har mening.

ALLE BØRNENE

– Alle børnene var gode til fodbold
– undtagen Michael – han var spasser.
Det rimer ikke, men det passer.

Ordspilsgåder er især brugt i situationen hvor fortælleren demonstrerer sin sfinxstyrke ved at kunne stille gåder som tilhørerne ikke kan løse, og der kan let opstå en kappestrid om hvem der kan flest. Og det er tilhørernes dom der gør udslaget, ikke vitsens kvalitet. Den der spiller op (højt op) ved at fortælle ordspilsgåder, risikere at falde dybt – som sfinxen – hvis tilhørerne vender tommelfingeren nedad fordi vitserne er for gamle eller for vandede, og tilhørerne derfor – som Ødipus – kender svaret.

Mange vittigheder har en ventilfunktion; for både fortæller og tilhørere slipper vitsen overtrykket ud i de ophedede situationer hvor der er blevet lagt låg på af fundamentalisternes tabuer og den politiske korrekthed. Det gælder når det drejer sig om sex, pis og lort, etniske grupper og fysiske handicaps. Se denne gåde (som dog også indeholder et ordspil):

HVAD ER LIGHEDEN?

– Hvad er ligheden mellem en pik og en perker?
– De er begge bedst når de er rejst

Århushistorier fortalt af københavnere til københavnere om århusianere (og perkervittigheder fortalt af hvide til hvide om fejlfarverne) er 'karnøfle de aparte-vittigheder'; de har kun den funktion at håne en mindretalsgruppe, som måske ikke en gang er til stede. Det er tekster som næsten ikke fortjener at blive kaldt vitser; for de behøver ikke at have anden kvalitet end en pointe om at århusianere eller perkerne er ringere mennesker end andre og skal hånes. Den type vittigheder hører ikke til i det pæne selskab, og derfor bruges de ofte af majoritetsgruppens underhunde mod vilkårlige minoritetsofre – som en slags modstand mod overhundenes pænhed og politiske korrekthed. Men det gør dem ikke bedre.

HVAD ER FORSKELLEN?

– Hvad er forskellen på en ældre tyrkisk kvinde og en elefant?

– Cirka to kilo og en sort kjole.

LITTERATUR

Aristoteles (ca. 330 fvt.) 2004: *Poetikken*, oversat og udgivet af Niels Henningsen, København: DET lille FORLAG

Simon Uffe Borchmann 2005: *Funktionel tekstteori og fiktivt fortællende tekster med refleksiv funktion,* København: Roskilde Universitetsforlag.

Sofokles (ca. 440 fvt.): *Kong Ødipus*, oversat af Thor Lange, København: Kleins Forlag

Ole Togeby 2009: "Kan århushistorier få sure smileyer?" i Simon Borchmann m.fl. (red) *Århushistorier. Fra bjerget til byen – 4*. Århus: Det Humanistiske Fakultet, Aarhus Universitet

OLE TOGEBY F. 1947, PROFESSOR I DANSK SPROG VED AARHUS UNIVERSITET, DR. PHIL. PÅ AFHANDLINGEN "PRAXT – PRAGMATISK TEKSTTEORI", 1993, HAR SKREVET "FUNGERER DENNE SÆTNING? – *FUNKTIONEL DANSK SPROGLÆRE*", 2003. 1974-2005 MEDREDAKTØR AF TIDSSKRIFTET "MÅL & MÆLE". OM SJOV MED SPROG KAN NÆVNES: "JØDISK VID" I HELEN KRAG OG MARGIT WARBURG (RED): "DER VAR ENGANG – AMOL IZ GEVEN. JØDISK KULTUR OG HISTORIE I DET GAMLE ØSTEUROPA", KØBENHAVN, GYLDENDAL, 1986, OG "KAN ÅRHUSHISTORIER FÅ SURE SMILEYER?" I BORCHMAN, SIMON M.FL. (RED): "ÅRHUSHISTORIER" 2009, AARHUS UNIVERSITET.

LIGE LOVLIG VERBALT

POUL EINER HANSEN

Hvem er denne Hansen, og hvad gør han i Modersmål-Selskabets Årbog? Min adkomst til at blive spurgt om et bidrag er, at jeg gennem tredive år har været Roalds neger. Eller udtrykt mindre polisk ukorrekt og mere præcist: har samarbejdet med dagbladet Politikens satiriske tegner Roald Als – som idemand, tekstforfatter og sparringspartner. Det har også ført til en række udgivelser af Roald-tegninger, typisk dækkende en periode på to år, og for et par år siden udkom vores store værk, *En god socialdemokrat*, hvor der er tegninger fra alle årene 1980-2008. Til disse bøger minus en enkelt har jeg leveret den forbindtlige tekst og naturligvis samarbejdet med tegneren om den enkelte bogs linje og opbygning. Samt stredes med ham om, hvilke tegninger vi skulle have med.

Det handler altså om sjove tegninger. Men hvad har de at gøre under banneret 'sjov med sprog'? Er det netop ikke tegningens særkende, at den udtrykker noget, som sproget ikke kan sige? I hvert fald ikke lige så godt?

Jo, det er klart. Men politisk satire, også den tegnede, er nu engang tæt forbundet med sproget. Tit og ofte udgår inspirationen fra rent sprogligt hold: noget en politiker har sagt, en vending eller formulering, der bider sig fast. Det er så tegnerens og hans negers opgave at *visualisere* denne vending, denne ord-iklædning. Omforme den til en tegning uden at tabe dens sproglige oprindelse af syne. Det handler om dialektik – for at bruge et af de fine ord, min ven håndtegneren ikke kan fordrage.

Lad os se nærmere på den politiske avissatires mest indarbejdede platform, Dagens tegning, hvor tegneren i princippet har frit slag. Vist er stregen og tegningen det, det navnlig kommer an på, vist er det der, 'biddet' ligger. Men et helt lille hierarki af sproglige enheder bakker tegningen op, på to eller tre, ja op til fire niveauer. I stikords- og jargonformulering: manchet, rubrik, bobler, skilte.

Manchetten er det nederste sproglige lag, en kort og kontant tekst, placeret lidt uden for tegningens usynlige ramme og sat med nøgterne avistyper. Manchetten leverer i koncentrat den faktuelle baggrund for tegningens emne. Den må ikke tage stilling, hidse sig op eller prøve at være sjov på egne vegne, så punkterer den tegningen. Underdrejet spydighed kan man lade ane, men man skal vogte sig.

Rubrikken, eller på jævnere dansk: overskriften, kan bruges som tegnerens signal om, at han er ude på egen boldgade. Der er en rubrik over Dagens tegning, mens den ikke optræder i forbindelse med illustration til en reportage, en kronik, et debatindlæg, en journalistisk ugerevy. Overskriften kan med et stikord antyde, hvor tegneren vil hen. Den kan også have en dobbelt bund, der underfundigt styrker tegningen.

Eksempler på manchet & rubrik: Politiken, 5. jan. 2003. Manchet: "Kulturminister Brian Mikkelsen udtaler, at han er stolt af at føre borgerlig kulturpolitik." Tegning: elefanten Brian har raseret en glasbutik. Overskrift: "Elegant". – Politiken, 8. sept. 1994. Manchet: "Finansministeren har med 200 millioner statskroner sikret, at Københavns Kommunes børnegaranti alligevel holder." Tegning: blød-mand-pædagog Lykketoft har skiftet ble på baby Jens Kramer Mikkelsen (bølgelinjer fra blespanden). Taleboble: SE SÅ, MIN LILLE VEN! DET VAR RIGTIGNOK OGSÅ PÅ TIDE, HVIS VI SKAL SE GODT UD DEN 21." (hvor

der skulle være valg). – Politiken, 15. okt. 2002, da Thor Petersen var i skudlinjen. Manchet: "Finansministeren undskylder, at han omgår bopælspligten på sine landejendomme, med et for stort arbejdspres." Tegning: Thor Petersen foran en stråtækt bondegård, med taleboblen MAN KAN JO IKKE VÆRE ALLE STEDER PÅ EN GANG … Over en fjern ejendom i tegningens baggrund hænger en anden taleboble: … MEN JEG GØR MIT BEDSTE. Overskrift: "Frit valg", der hentyder til det liberale slogan, Venstre brugte på de tider.

Bobler. Så fik vi dem med i to af eksemplerne. Tale- og tænkebobler har den satiriske tegning til fælles med tegneserien, herunder den sædvane, at teksten som hovedregel er skrevet med store bogstaver. Deraf følger, at man ikke kan bruge store bogstaver til at vise, at boblens ejer RÅBER – det må fortælles på anden vis, for eksempel ved **FEDE**, *KURSIVEREDE* eller EKSTRA STORE bogstaver. Modsat kan det ske, at den talende er så bly, at EKSTRA SMÅ bogstaver må benyttes. Da statsminister Anders Fogh Rasmussen i maj 2004, mens Irak-krigen var det varme politiske emne, var blevet indbudt til morgenmad hos sin ven George W. Bush i Washington, havde han en kommission hjemmefra. I en stor taleboble er Foghs budskab raslet ned på bunden: … OG SÅ VIL VI GERNE HAVE ORDNEDE FORHOLD PÅ GUANTANAMO. Bush: SKAL JEG FORSTÅ DET SÅDAN, AT I STADIG BAKKER OS 100 PCT. OP? Fogh: **JA**!

En undtagelse fra reglen om store bogstaver i talebobler kan gøres, når tegneren vil fortælle, at der er tale om et faktisk, ordret citat. Selv hvis manchetten ender med et kolon, f.eks. "Ved den afsluttende debat i Folketinget udtalte statsministeren:", vil tegneren måske gerne sende et ekstra klart signal om, at ja, sådan sagde han virkelig. En mulighed er at bruge en scannet kopi af citatet, taget direkte fra avisen.

Der kan være andre bidder af tekst på tegningen end dem i boblerne. Dels de reelle som skilte, plakater, bogtitler, avisoverskrifter, tv-undertekster. Dels lydord, som er hyppige i tegneserier, men dem bruger Roald Als nu ikke mange af. Man skal bladre længe i de gamle samlinger for at finde et enkelt BOOM, når forfatterne selv skal fordele bibliotekspengene mellem sig, og det ender i vold og skyderi. Eller PFUF, når Erhard har kysset frøen Glistrup i håb om, at den vil forvandle sig til prinsesse Pia, men den pfuffer sig bare op til en meget større Glistrup.

Negeren er enig med sin massa i, at det er klog antiinflatorisk tegnepolitik at være sparsom med DOINK, SWOOOSH og KACHUNNGG. Lige så samstemmende er vi i vores indgroede modvilje mod den slags allegoriske tegninger, hvor der er skrevet brugsanvisende navne på de væsener og ting på tegningen, der forestiller det ene eller det andet. Hvis der står FAGBEVÆGELSEN på ryggen af en hund, ARBEJDSGIVERNE på ryggen af en anden og MÆGLINGSFORSLAG på det kødben, de lurer på, så forstår man måske nok tegningen, men hvor sjov er den? En Berlin-rapport i august 2010 om tysk avissatires status lader forstå, at næsten alle de tegninger, der laves dernede, er i den lige beskrevne stil. Man må da næsten håbe, at korrespondenten, Politikens Peter Wivel, overdriver.

På grænsen mellem skrift og tegning ligger tegn og logoer som f.eks. antiatomtegnet, mand/kvinde symbolerne, store firmaers bomærker. Heller ikke dem er Roald Als storforbruger af. Til gengæld har vi i en del tilfælde brugt og genbrugt en tegnet detalje så vedholdende, at den har fået karakter af et 'tegn'. Det gælder eksempelvis Schlüters og Uffe Ellemanns fastklæbede taburetter, Nyrups cykelhjelm, Anders Foghs stenalderkostume – se mere nedenfor. Brugen af sådanne tegn viser sig at være underlagt 'syntaktiske' regler, for eksempel at Nyrup kun bruger cykelhjelm,

når han er i en faretruende situation. Nå – ikke flere sprogfilosofiske betragtninger herfra, for det er et område, hvor der næppe skal mere end en fluesmækker til for at sætte mig til vægs.

Det er sket, for Roald Als som for mangen en kollega til ham, at en hel føljeton af satiriske tegninger har haft en sproglig fællesnævner, et udspring i sproget. Afsættet har typisk været et enkelt ord eller udtryk. Ikke en roman af Johs. V. Jensen, ikke en sonet af Shakespeare, ikke et samlet finanslovsforslag. Her er det på sin plads at citere afdøde Poul Holck, der også var tegner ved Politiken og den elegante forenklings mester. Holck har sagt: "En tegning skal være så enkel, at den kan pisses i sneen." Og kravet om enkelhed omfatter ikke kun selve tegningen, men også dens eventuelle sproglige inspirationsgrundlag.

Bo Bojesens tegningsserie *Venstrevikingernes Saga* løb i Politiken 1949-1975. samtidig med at Bojesen lavede massevis af andre tegninger. Serien har meget muligt haft sit udspring i det ene ord 'Venstrevikingerne'. I hvert fald kan jeg ikke lade være at forestille mig, at Bojesen først har haft en vag inspiration om at tegne dansk politik i sagagevandter, og så er hybriden 'Venstrevikinger' dukket op i hans hjerne – eller på et redaktionsmøde. Ordet ligger godt på tungen, med sit bogstavrim og sine undertoner af dansk hygge, og så snart det var på banen, må sagaen nærmest have skrevet sig selv. Hvilket ikke gør serien, herunder travestien over sagaernes sprogtone, mindre funklende. Venstrevikingernes Saga gjorde god brug af modersmålet og fortjener sin egen grundige analyse og besyngelse, med ligelig vægt på tegninger, sprog og politik. Det skal den nok også få en skønne dag.

Tilbage til Roald Als, som jeg trods alt kender bedre. Nogle eksempler på en sproglig startrampe for Als-iske føljetoner skal føres i marken.

Den første er fra 1992, da der skulle være folkeafstemning om Danmarks tilslutning til en ny EU-traktat opkaldt efter byen med det charmerende navn Maastricht. Det er nødvendigt at oplyse, at både tegner Als og hans neger var og er noget fodslæbende i forhold til det der med Europa, og det prægede Als' tegninger i perioden op til afstemningen. De unionsivrige danskere, der omfattede 97 pct. af alle politikere, embedsmænd, erhvervsbosser og opinionsdannere samt 45-50 pct. af befolkningen, var trængt i meningsmålingerne og gav sig nu til at udmale, hvor slemt det ville gå med levefoden i Danmark, hvis vi sagde nej til Maastricht. Taktikken var lykkedes fint i 1972 op til afstemningen om medlemskab af "EF", hvor jasigerne indrykkede store annoncer med Egone Baunsgaard: "- for den daglige husholdnings skyld". Så hvorfor skulle den ikke virke igen? I Als & negers hoved rumsterede ordet 'skræmmekampagne', der blev til '*skræmmebillede*', og resultatet blev en tegning, hvor manchetten oplyste, at unionsmodstanderne havde haft flertal ved to opinionsundersøgelser i træk. Man så statsminister Schlüter i færd med at lukke et temmelig lurvet og laset spøgelse ud af dets bur. Overskriften var "Ånden fra '72", med spil på vores tipoldeforældres forgæves påkaldelse af Ånden fra '48 op til nederlaget i 1864.

Dengang i '92 blev det kun til denne ene tegning af unionstilhængernes skræmmebillede. Men det var åbenbart nok, for nej-siden vandt, om end knebent. Elleve måneder senere var der reeksamen, hvor EU-traktaten iflg. den såkaldte Edinburgh-aftale blev udstyret med fire 'forbehold'. Det vigtigste var, at Danmark slap for at tilslutte sig den fælles mønt, den senere euro. Resultatet blev et ja.

Efter yderligere syv år, i 2000, skulle vi igen stemme, nu om alligevel at indføre euroen i Danmark. Situationen blev meget

den samme som i '92, og denne gang spyede Roald en stribe af skræmmebilleder ud. Samtidig udgav Als & Hansen i sommeren 2000 pamfletten *Med ved bordet – En uvildig rapport om Euroen og Kronen*. Bogen, der i øvrigt blandt årets 13-14 euroudgivelser var den eneste, der solgte, havde en særlig sproglig *feature*: ud over den løbende tekst var der indflettet ca. 40 citatbokse, hvor tilhængere og modstandere af euroen udtalte sig. Citaterne var, må jeg nok vedgå, ikke helt upartisk udvalgt, og det var i den periode ikke svært at oplede ja-argumenter, der stred mod hinanden, mod sig selv, mod sund fornuft eller mod alle tre. Så Danmark slog sig igen i tøjret og stemte nej, klarere end i '92, og det var ikke fri for at smigre Roald og nej'eren, at en mistrøstig Mogens Lykketoft i et radiointerview udtalte, at det nok var Roald Als' tegninger, der havde skaffet de sidste 3 procent nejstemmer.

Og nu skal læseren, bortset fra en lille tilføjelse om Edinburgh, slippe for mere vadmelsklædt, klidspisende, fodformet EU-brok i denne tekst. I stedet skal vi se nogle flere eksempler på, hvordan et enkelt ord eller udtryk har lagt kimen til en sekvens af Roald Als-tegninger.

Taburetklæbere. En tidlig Roald Als-opfindelse, der stadig huskes af veteraner blandt Weekendavisens læsere (og negeren må med ærgrelse vedgå, at det er Als' egen ide), er hans fremstilling af daværende statsminister Schlüter og udenrigsminister Ellemann Jensen med fastklæbede taburetter. En metafor var blevet bøjet i neon og skåret i foamplast. Det startede i 1983 med en enkeltstående og kun halvsjov tegning. Men otte år senere, da Tamilsagen begyndte at stramme til om Schlüter-regeringen, relancerede Roald ideen, der hurtigt fik ikon-status og kunne spille på sig selv, f.eks. når Uffe i 1993 får savet taburetten af under så store smerter, at Marianne Jelved fortryder, de ikke

bedøvede ham først. Og senere er han hos lægen, med ubehag og kløe bagi. "Fantomsmerter," lyder diagnosen.

Pengene fosser … I 1994 havde den ambitiøse oppositionspolitiker Anders Fogh Rasmussen ved flere lejligheder skoset Nyrup-regeringen for at "solde opsvinget væk" og lade "pengene fosse ud af statskassen". Det førte først til en tegning, hvor Fogh stiller en krydsfinerkopi op af sig selv, med indbygget højttaler, der messer PENGENE FOSSER UD AF STATSKASSEN uden ophør. Men snart forvandlede kopien sig til en rigtig lille hulemands-Fogh, der optrådte på alle mulige Als-tegninger, hvor han i øvrigt ikke havde noget at gøre, og gentog sit mantra, ligesom Ping i Storm P.s Peter og Ping gjorde med slagordene "– DEN ER PINGELING!" og "HØJT SKUM!" Snart behøvede Als kun at tegne en lille tændstikmand i den fjerne baggrund, og så replikken. Den sproglige vending kunne erstatte hele manden – når PENGENE FOSSER-boblen hang der, vidste læseren godt, hvem og hvad det handlede om. I øvrigt et eksempel på satirikerens lod: Als ville i grunden så gerne genere Fogh og Venstre med PENGENE FOSSER-serien, men mange år senere måtte han lide den tort, at Fogh, nu statsminister, i et interview takkede tegneren for det fokus, han havde hjulpet ham med at sætte på den daværende Nyrup-regerings overforbrug. Fogh havde fået en reklame for det liberale tankegods, som ingen annoncekampagne, ingen spindokter til høj hyre kunne have leveret lige så effektivt. Tjah …

Fodfejl. I den senere del af Poul Nyrup Rasmussens regeringsperiode optjente denne statsminister et ry for ubehændighed i sin håndtering af diverse sager. Cykelhjelmen, "Moralens årti", Rushdie, Færøerne, Østrigs-fax'en, euro-nej'et, stuerene Pia, ikke-pille-ved-efterlønnen. Nyrup begik 'fodfejl', og en eller anden skribent satte på et tidspunkt denne trumf på: "Nyrup

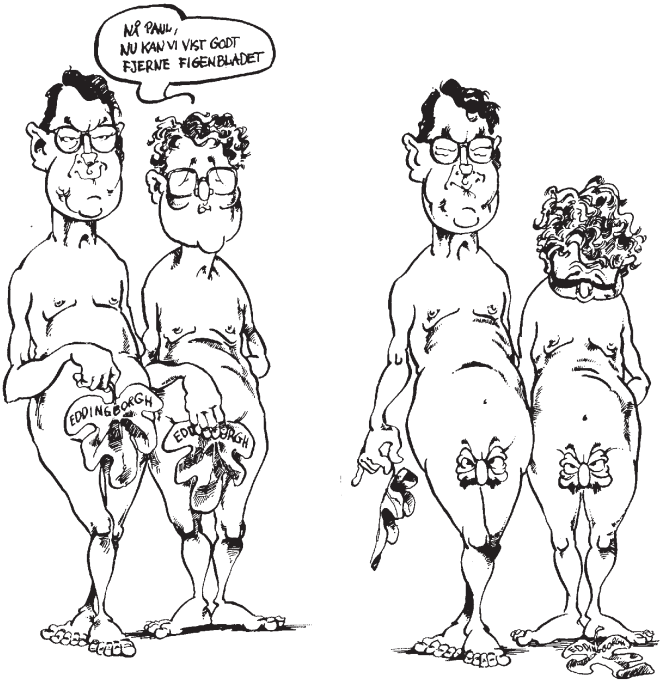
har igen skudt sig selv i foden." "Haps!" sagde Roald og jeg, og fra da af blev Nyrup ved enhver god lejlighed (som det ikke skortede på) tegnet, mens han tog sigte og skød sig selv i skonæsen, så blodet sprøjtede." Brutaliteten i den sproglige metafor blev konkret – sprogbilledet var gjort til et rigtigt billede.

Middelalderkluns. Da Anders Fogh Rasmussen 1. januar 2002 holdt sin første nytårstale som statsminister, gjorde han op med 'eksperter og smagsdommere', og få dage senere nedlagde den nye regering over hundrede råd og nævn. Det var første hårde nyser i den praksis, der senere blev kaldt 'kulturkampen'. I debatten i starten af 2002 var det en yndet formulering hos de regeringskritiske, at VKO havde startet et 'liberalt korstog'. Også den vending sagde pling i tegnerens hjerne og ledte ham til at gøre det, der er vanlig praksis for ham og andre satirikere: at tage et sprogligt billede og gøre det konkret. Bringe det *helt* ned på jorden.

I en årrække efter januar 2002 tegnede Als konsekvent ministrene i kostumer fra korstogenes tid, Middelalderen. Ordet skal dog forstås liberalt: Anders Fogh var stenaldermand med skind og kølle, Brian Mikkelsen blev rigget til som Erasmus Montanus, mens Bendt Bendtsen i sin 1848-uniform var tættest på nutiden. Fællesnævner: 'fortid'. Men det var vist ikke alle Politikens læsere, der forstod, hvor Als ville hen, og maliciøse kolleger på avisen spurgte ham: "Hvorfor har de sådan noget mærkeligt tøj på?" Og så fnes de. Selv den trofaste neger blev med tiden lidt træt af middelalderdragterne, men tegneren forlod dem først endeligt, da Fogh rejste ned til NATO. Den nye statsminister Lars Løkke Rasmussen fik en fadbamse som scepter og blev iført en godt brugt festhabit med lapper hist og pist, selv på den høje hat. Det er udlagt: "Forbrugsfesten er forbi."

Der er også eksempler, hvor det kun handlere om en enkelt tegning: Når Anker Jørgensen vil have sine ministre til at sluge

en kamel omkring DONGs oliejagt i Nordsøen, anbringes de ved et bord, hvor Anker serverer en rigtig, helstegt kamel for dem. Når Nyrup har tabt ansigt i Færø-sagen, ser man ham med et hoved uden træk, mens ansigtet ligger 'tabt' i græsset og siger hans replik. Når politikerne i 1993 har fundet et figenblad i form af "de fire forbehold" til at dække over, at unionen bliver indført alligevel, jamen, så tegner man dem nøgne, med et figenblad, der har påskriften 'Edinburgh' (mht. stavningen: se nedenfor). At påskriften går imod Roalds sædvanlige principper, vil de fleste læsere nok tilgive, når de får at se, hvad der fjæler sig under figenbladene.

Et par ord om den mest direkte sprogorienterede del af en negers arbejde: at agere som *tekstkonsulent* for tegneren. I tilfældet Roald Als er det ikke uden betydning, for selv om Als også er en succesrig forfatter med flere børnebøger, causeribøger, en uforskammet velsælgende kogebog og diverse mindre skriverier bag sig, staver han som en brækket arm, og hans manuskripter har i det hele taget behov for en filologisk kølhaling. Det er man da så glad for, at man kan tilbyde. Indsatsen bliver dog kun bemærket, når den mangler, fordi Roald har skullet skynde sig og har stolet på sin egen staveevne. Så kan resultatet blive, som det var i hosstående tegning, inden korrekturen reddede situationen. Påskriften på de to figenblade til venstre var EDDINGBORHG. Den er fra Blæksprutten 1993, året hvor Danmark stemte ja til Edinburgh-aftalen. Det lykkedes tegneren at begå fire stavefejl i navnet på Skotlands hovedstad. I stedet for at skamme sig var han rent ud stolt af sin bedrift. Fire i et hug!

Af hensyn til yngre læsere af årbogen bør det nok oplyses, at de to letpåklædte politikere er Poul Nyrup Rasmussen, mens det er europæeren og Als-beundreren over dem alle, Uffe Ellemann Jensen, der i to eksemplarer dukker frem bag figenbladene.

Vi har været igennem nogle overvejelser af sprogets rolle i politisk-satiriske tegninger, i hvert fald: i Roald Als' tegninger. Det skulle være fremgået, at denne rolle er vigtig – men hovedrollen skal og må *tegningen* have. Stregen. Det er den, der bærer den satiriske forenkling af en situation. Det er den, der får os til at grine spontant, uden at vi først skal have en brugsanvisning, hvor gloser som 'metafor', 'fordobling', 'visuel', 'verbal' optræder. Uanset at de udmærket kan have en mening.

Fra tid til anden har tegneren måttet bremse sin neger, der havde fået en ide: "Den går ikke, Poul Einer – den er for *verbal*".

Og jeg har i så godt som hvert eneste af disse tilfælde (well, i mindst halvdelen af dem) måttet give ham ret. I satirisk tegnekunst har det visuelle forrang for det verbale. Men det verbale skal også være i orden, hvis den skal helt op at ringe.

POUL EINER HANSEN f. 1939. lektor i matematik på landbohøjskolen 1963-1995, filmskribent fra 1968, anmeldte film ved weekendavisen 1971-81. samarbejde med tegneren roald als siden 1980 (weekendavisen, politiken, div. bogudgivelser). oversætter fra 1989, største opgave: dumas' "greven af monte cristo", ill. af roald als, endv. oversættelser af bl.a. leon garfield, e.t.a. hoffmann og jeppe aakjær (fra jysk til lavsjællandsk). fast skribent fra 1999 ved operabladet ascolta.

DEN UDVALGTE HUMOR

Om den jødiske anekdote – indsigelsen mod overmagten

GEORG METZ

I den tyske litteraturdoktor Salcia Landmanns fremstillinger af den jødiske humor, den der udspringer af jødisk tradition, og som ofte går under betegnelsen den jødiske anekdote, fremhæver forfatteren, som andre også har gjort det, denne særlige fortælleform som en af forudsætningerne for litteraturen. Det siger sig selv at det mundtlige kommer før det skriftlige, og at det skriftlige i mere udbredt forstand havde ringe kår og minimal udbredelse, før Gutenberg i 1455 opfandt det bevægelige enkeltbogstav, og masseproduktion af bøger dermed var i sigte. Før dette skete, og det gjorde det jo først meget senere – godt op i det 20. århundrede var bøger ydermere og alene af økonomiske grunde ikke for alle og enhver – måtte et oplevelsessultent publikum være henvist til den mundtlige fortælling.

I de jødiske miljøer i Østeuropa, de såkaldte shtetler, små overskuelige bysamfund, var fattigdommen betydelig, hungersnød ikke ualmindelig, og pogromer hyppige. Det omgivende samfund, som jo ofte var til stede i samme by eller lige ved siden af, var i al almindelig og af mange grunde fjendtligt indstillet over for jøderne, hvilket naturligt nok prægede kulturen. Man levede ofte i frygt og på kun tålt ophold. Jødernes tilladte virksomhed i Polen som værtshusholdere, brændevinsbrændere og pengeudlånere, samt som regnskabsførere for godsejerne, de fjerne udbyttere af bønderne, satte tilværelsen i perspektiv. Der var årsager nok til at se skævt til de fremmedartede, der oven i købet talte deres eget særegne sprog, gik besynderligt klædt og

ikke anerkendte den kristne Guds søn, men byggede deres egne gudshuse og nægtede at æde svinekød.

Uden her at bevæge os dybere ned i østjødernes historie, kan man blot konstatere at deres fortællestof tog farve af alvoren og som regel og i det store hele og med mange forbehold er en kende mere dybsindigt end omliggende kulturers anekdotestof. Galgenhumoren har også sin umiskendelig dominans i stoffet. Dette hænger utvivlsomt også sammen med paradokset i den jødiske historie. På den ene side er jøderne ifølge Skaberen de udvalgte; på den anden side det mest udskældte og forfulgte folk i verdenshistorien. I den grad det sidste at jøderne ofte i humoristisk form har foreslået den højeste magt at blive en smule mindre udvalgt.

Frem for at avle bitterhed over den hårde skæbne, hvilket nu også skete, udvikledes den særlige overlevelseshumor. Hvad andet var der at stille op!

Til den gode anekdote stilles sådan set samme krav som til den gode litteratur: for det første at fortællingen er relevant og identificerbar for modtageren; for det andet at det fortalte er vel afleveret, at det er godt formuleret med varieret sprog og opfindsomhed i syntaks og ordvalg, og for anekdotens vedkommende at den retoriske form er spændstig og medrivende.

For den interesserede findes en overskuelig gennemgang af baggrunden for jødeanekdoterne i forordet til Landmanns "Jüdische Witze" (1963) genudgivet på dtv 2009. Her gennemgår den lærde velskrivende doktor blandt andet også de tilgængelige genrer i den jødiske anekdote, hvor den dialogiske udgave er den dominerende, altså: to mænd møder hinanden på gaden, og så udvikles historien i (den dialektiske) dialog. Ofte tangerer samtalen eller ordvekslingen det absurde og foregriber senere tiders surrealistiske teater.

Mange har siden søgt at eftergøre den type historier.

For kenderen afsløres som regel det uægte stof, konciperet af en jo til tider fordomsfuld omverden, som snarere udleverer jøderne og håner dem frem for at le og føle med dem. Eller uden ondskab for at få lidt glans fra den ægte vare. Et sikkert tegn på forfalskninger er historier hvor jøder optræder nærigt eller grisk. Disse egenskaber tillægger jo gerne den traditionelle antisemitisme jøderne. Nærighed er imidlertid ikke velset i den jødiske kultur, er ikke en *mishva*. Derimod kan den ægte jødiske anekdote sagtens fremstille sine personer som pragmatisk bjergsomme, eftersom historierne som antydet afspejler mennesker i dyb armod i temmelig udsigtsløse situationer, hvor den jødiske købmand på spørgsmålet fra kunderne om hvad han har, ikke har andet end åbent fra 9 til 7.

Den jødiske klassiske anekdote river ofte gulvtæppet væk under fødderne på modtageren ved at ophæve sprogets logik eller give ordene en anden betydning i sammenhængen. To udsagn bliver tvunget sammen i et sprogligt makkerpar der muliggør et dobbelt selvmodsigende, logisk sandt men altså forkert eller absurd resultat. Storm P., der af uransagelige årsager ikke er kommet med i kanon, benytter sig af samme teknik – inspireret af den jødiske anekdote som han kendte den fra tidsskriftet "Simplicissimus". En typisk sprogligt selvophævende logik, som er meget jødisk, finder man i Storm P.s tegning af de to mænd over for hinanden, hvor den ene har en frakke med én meget stor knap: "Hvorfor har du sådan en stor knap i din frakke," spørger den anden? "Fordi når den er så stor, behøver jeg kun én." "Javel," siger den anden, "og hvis den var endnu større behøvede du slet ingen!" Hvis man har behov for at rubricere den slags humorismer, kan man kalde dem cirkulære; udsagn der bider sig selv i halen. I den amerikansk jødiske tradition

spørger den ene mand den anden: "How is Your wife?" Hvortil den adspurgte svarer: "Compared to what?"

Den gode anekdote, når den er bedst, har den egenskab at den gør os en lille bitte smule klogere på tilværelsens mangfoldighed og prikker hul på det selvsikre og opblæste. Det der tager sig ud er sjældent mere værd end at tage sig ud. Den bombastiske udtalelse mister luften. Den der har stablet sig op må stable sig ned igen. Den gode anekdote er så at sige altid på den svages og undersåttens side. I de østjødiske samfund, hvor magtforholdene ifølge sagens natur var defineret af den fjendtlige omverden, blev rabbineren ikke desto mindre meget tit centrum for latteren. Autoriteten pilles ned og anbringes på niveau. Det sker som regel i den slags anekdoter, fordi rabbien nærer blind tiltro til autoriteten over alle autoriteter nemlig Vorherre. Men heller ikke Vorherre går ram forbi. I sin vældige magt og vælde overser Han jo ofte den lille mands behov, redder nok storladent og almægtigt den lille dreng fra druknedøden i søen, men glemmer i skyndingen at få hans hat med op på bredden. Det bliver han bebrejdet. Hvad skal man med Der Grosse Macher, hvis Han ikke får det hele med!

Denne fortælleform blev taget med til den nye verden, hvor især i New York den fik ny blomstring i stand-up-komikernes storhedstid i 1930'erne, 40'erne og 50'erne. The boy next door drog om sommeren ud i The Catskills ("The Borscht Belt" i upstate New York, hvor de jødiske familier fra storbyen holdt deres korte ferier på de utallige små pensionater. Her skulle de underholdes om aftenen, og de unge mænd hjemmefra og enkelte kvinder med ambitioner om at optræde rendyrkede her på de små interimistiske kabaretscener over for et kræsent publikum anekdoten til det sublime. En række store navne videreudviklede genren: Eddie Cantor, Gracie Allen, Jack Benny,

Milton Berle, Danny Kaye og senere Mel Brooks, Mel Tolkin og Woody Allen. Lawrence J. Epsteins inspirerende fremstilling af denne side af den jødiske kultur i Amerika: "The Haunted Smile" (2001) beretter historien om ophøjelsen af anekdotestoffet til en topprofessionel kunstart, hvis betydning for både teater og film næppe kan overvurderes. Elskere af Woody Allens værk genkender i film efter film anekdoten der brudstykkevis eller i hele sekvenser gennemspilles som umisteligt bidrag til hovedhandlingen. Adskillige af Allens replikker er one-liners med rod i et meget ældre stof.

Fælles for det hele var og er mundtligheden, det øjeblikkelige og nærværet fra mig til dig; det præcise sprog, timingen, fraseringen, betoningen, stemmen og dennes komprimering, alt det afgørende for at den mundtlige fortælling lykkes. For at opnå den fulde effekt arbejdede disse kunstnere dag og nat for at sublimere præstationerne med henblik på at drive pointerne hjem. Disse udsprang af det store fælles fortællestof, hvis moralske indhold sådan set var det samme som før. Erfaringerne i det 20 århundrede ændrede mildest talt ikke ret meget. Det drejede sig til stadighed om det lille almindelige menneskes fortvivlede, fortvivlende og gerne komiske forsøg på at opretholde værdigheden i en grusom verden over for alle oppustede autoriteter.

Den jødiske anekdote er dybest set udtryk for opposition og protest mod overmagten.

Sådan noget kan man ikke få nok af.

GEORG METZ f. 1945. historie ved kbhs universitet. journalist og forfatter. medarb. ved danmarks radio, statens filmkonsulent. informations kronikredaktør og siden chefredaktør til 1996, nu columnist og anmelder. en lang række bogudgivelser. senest: "min danske sang" (2008), "digternes danmark" (2009), "afsked for ankomsten" (noveller 2010). omfattende foredragsvirksomhed.

DET GÅR IKKE AN AT SMITTE DRONNINGEN

HENNING KIRK

Da vores tre døtre var små, skulle vi ind på Amalienborg og hylde dronningen på hendes fødselsdag. Vi havde alle været forkølede nogle dage, og der var stadig lidt røde næser, også hos mig. Det fik den 3-årige til at spørge, om det nu var en god ide, at jeg tog med derind.

Det går jo ikke an at smitte dronningen, var hendes begrundelse.

Jeg tog ikke med. Bemærk det lille ***an.*** Det går ikke ***an*** at smitte dronningen. En lille sproglig markør for fællesskabets moral. Opfanget af en 3-årig.

Blandt voksne er humoren i sproget oftest tilsigtet, men manglende beherskelse af nuancer kan føre til, at sproget bliver ufrivillig formidler af humor. Det ses hos indvandrere og hos børn, hvor sprogets rigdom endnu er begrænset.

I vores familie har vi haft stor glæde af at nedskrive, når børnene sagde noget, der var værd at huske. Glæden har nu en ny dimension, fordi børnene som nu voksne mennesker kan opleve og genopleve deres egen barndom og udviklingen af deres sprog og begrebsverden.

Ved en anden lejlighed var der småkager til kaffen. Den toårige lillesøster havde endnu en liggende på sin tallerken, da hendes storesøster på fire udbrød:

– Jeg trænger til Emilies småkage!

Uvidende herom var storesøster trængt lidt længere ned i Maslows behovspyramide. Hun ville ikke blot ha', fordi hun ville

ha'. Hun ville ha', fordi hun trængte. En udvidelse af begrebsapparat og ordforråd – og en nuanceforskydning i anvendelsen af hverdagssproget. Til morskab – og til refleksion.

Som voksne bliver vi tit grebet i, at børnene lægger mærke til ting, som vi ikke taler om til daglig. Børnenes sprogbrug kan blive en fintfølende spejling af vores viden, holdninger og adfærd. Et eksempel:

Far og mor gjorde klar til at skulle ud af huset til et selskab. Den 4-årige iagttog nøje sin mor, der var i færd med at smukkesere sig foran spejlet. Så kom der en tør konstatering, tilsyneladende en konklusion på længere tids iagttagelse af, hvad der foregik foran spejlet:

– Når man skal ud, gør hunner sig fine!

– Jamen hvad så med hanner, gør de sig ikke også fine?

– Nej, for de er jo ikke hunner, vel?

Når man er 4 år, er kategorierne ved at være godt på plads. Og hun undrede sig meget over moderens tvivl om kategoriernes valør.

Som voksne bruger vi mange høflige klicheer som led i kunsten at navigere i det sociale landskab. Børnene kommer hurtigt efter det, men læringsprocesserne kan føre til, at klicheerne kan komme til lyde højst morsomme. Især hvis de anvendes i en sammenhæng, der ikke er helt passer til lejligheden. Og bevæger de sig meget tæt på konventionernes grænseland, kan klicheerne virke som en slags boomerang. Den indforståede betydning af den kliche, vi som voksne normalt ikke tænker så meget over, kommer pludselig frem på lystavlen på en måde, så vi bliver nødt til at reflektere over klicheens betydning.

Jeg var en morgen den første, der skulle ud ad døren. Der var som sædvanlig en række praktiske ting, der skulle nås i en vis

fart. Men jeg nåede at opfange den 4-årige piges replik til moderen, mens jeg var på vej ud ad døren.

– Det var hyggeligt, han var her!

Det var en kliche, som jeg ikke havde hørt før i den sammenhæng. Hvor det var mig – pigens far – der fik en sådan kommentar. Hun havde selvfølgelig hørt den flere gange i situationer, hvor besøgende havde forladt vores hus efter en sammenkomst. Men hun vidste ikke, at samme kliche ifølge voksen adfærdskodeks måtte opfattes lidt malplaceret.

Jeg havde jo ikke været på besøg i mit eget hjem. Derfor afslørede hendes replik, at min tilstedeværelse de forudgående dage havde været kortvarige ophold i hendes vågne perioder. Og derfor virkede klicheen fra hendes mund som et stik. Den gav anledning til nogle refleksioner.

Den ufrivillige (lidt bidende) humor i hendes sprogbrug lå i den sammenhæng, hvori ordene indgik. De faldt uden malice, som en tør konstatering – og en verbal vinken ud ad døren. Jeg var indtrådt i kategorien "gæster" eller "besøgende".

En særlig form for ufrivillig humor kan opleves, når små børn taler om alvorlige ting som sygdom og død. Hvis børns sprogbrug i sådanne sammenhænge falder lidt ved siden at, kan den ufrivillige humor blive endnu mere markant. Netop fordi vi med vores sædvanlige, voksne sprogbrug omtaler tingene med alvor. I det følgende har jeg udvalgt nogle eksempler fra de notater, som blev afgørende for, at jeg senere kunne huske den præcise ordlyd.

Lad os starte med en beskrivelse af den mindre alvorlige art, barnets forsøg på at forstå, hvordan sygdomssymptomer udvikles. Den 4-årige pige havde været forkølet, og hun havde tilsyneladende gjort sig tanker om, hvordan den gik over:

– Forkølelsen gik længere ned i halsen, og så begyndte jeg at

hoste. Så faldt den længere ned i kroppen – indtil den kom helt ned til storetåen. Dér blev den hentet af blodet!

Tyngdekraften er central i pigens forklaring om symptomernes forsvinden. Meget af vores billedsprog i voksensproget er også præget af, at noget stiger eller falder. Den lilles beskrivelse er ikke "hæmmet" af vi voksnes anatomiske viden, men der er megen logik i den måde, hvorpå hendes iagttagelser med lyde (hosten) og synsindtryk (storetåen) sammenfatter hendes forklaring på sygdom og symptomer.

Graviditet og fødsel er også fænomener, der er vanskelige at få styr på. Trods vor tids åbenhed kræver det nogle år at begribe de anatomiske og fysiologiske fakta. En snak om disse ting mellem to små piger var værd at reflektere over, og heldigvis kunne notater fastholde den ufrivillige humor, som sproget kan rumme. Her var, hvad notaterne fangede, da storesøster på 5 år endnu en gang docerede over for sin 3-årige lillesøster:

– Inden du blev født, lå du i mors mave!

– Ja, det var hyggeligt!

– Da du blev født, kom du ud gennem et hul!

– Ja, det var navlen!

– Nej, det var længere nede, det var et hul i nærheden af numsen!

– Nej, for der er slet ikke plads!

– Jamen, du kan også tro, at du hylede og skreg!

Nogle måneder senere skulle hun så forsøge at forklare lillesøster, hvorfor man dør. Det foregik på bilens bagsæde, for familien var på vej til at besøge pigernes farmor. Sådan lød storesøsters forklaring:

– Farmor bor alene, for farfar er død. Lillesøster nikkede, og der var en stund med refleksion og alvor. Så fortsatte hun:

– Han døde ikke, fordi han var forkølet. Han døde heller ikke, fordi han blev kørt over.

Så var der en pause. I bakspejlet kunne jeg se at lillesøster lyttede opmærksomt. Og så kom storesøster med endnu en mulig forklaring:

– Han døde heller ikke, fordi han havde spist for meget slik!

En længere pause. Nu var mulighederne tilsyneladende ved at være udtømt. Så lænede hun sig frem mod førersædet.

– Far, hvad døde farfar egentlig af?

Tradition og sprog videreføres i børnenes tanker og samtale. Det gør åbenbart indtryk, det vi taler om, de forklaringer vi kommer med. Især når alvorlige ting er i spil. Og døden er en alvorlig sag, også selv om børnenes forståelse af den ikke altid lader sig udgrunde. Bortset fra, når de går tæt på dødens biologi.

Pigerne havde været med os på kirkegården, og igen ville storesøster på 5 år opsummere begivenhederne over for den altid lyttende lillesøster på 3 år.

– I dag har vi stået på skeletter, Emilie!

– Ja, nikkede lillesøster.

– Når man dør, bliver man til et skelet!

Lillesøster nikkede bejaende.

– Men man kan godt stadigvæk se, når man er blevet skelet. For kraniet har øjenhuler!

Også den forklaring blev købt. Og så kom lillesøster med sin helt egen forklaring på det forhold:

– Nå, ja, så er øjnene ikke i vejen!

Her kan jeg forstå faren ved, at bilister bliver afledt. For det var en forklaring, man lige skulle tygge på. Men mine tanker blev afbrudt af storesøsters endelige konklusion på dødens biologiske mysterier:

– Man skal bare passe på ikke at få kastet jord ovenpå. For så kan man ikke se noget mere!

Men den meget sanselige samtale om dødens mysterier var ikke slut endnu. Pigerne var nemlig optaget af, hvordan de døde blev til skeletter, når de blev begravet i jorden. Storesøster konkluderede kort:

– Jord laver man af døde hunde og døde mennesker!

Et klassisk eksempel på børns uskyldige udlevering af voksenverdenen har vi i flere af H.C. Andersens eventyr. Bedst kendt er nok "Kejserens nye klæder", som slutter med det lille barns udbrud: "Han har jo ikke noget på". Det er tankevækkende, at denne geniale replik først blev påført det oprindelige manuskript ved en senere revision. Når man tænker på, hvad hele verden siden har fået ud af netop denne replik og dens ikoniske værdi inden for sprog og litteratur.

I mindre skala har vi i familien et sjovt eksempel på, at et barn kan udstille voksenverdenens tanker og normer ved sige at det, som voksne ikke tør sige offentligt.

Min søster var som 6-årig pige passager i sporvognen med sin mor. I de gamle vogne sad passagererne over for hinanden på lange bænke. Vognen stoppede ved et stoppested, og samtidig forstummede larmen fra motor, hjul og skinner. Netop da der således blev helt stille i vognen, kom replikken, der på én gang bragte pigens mor i en pinlig situation – og de øvrige passagerer i en tilstand af munterhed og morskab.

Min søster havde i længere tid betragtet damen på modsatte bænk, lige over for. Og det var denne iagttagelse, der udløste hendes korte konstatering. Barnets høje stemme fik særlig udbredelse på grund af sporvognens standsning. Så hendes replik om damen overfor blev som skåret gennem luften:

– Røde læber – og så lilla hat!

Man kan forestille sig, hvordan temperaturen i min mors ansigt steg, yderligere da hun også betragtede damens ægtefælle, som diskret stak albuen i hendes side. Og da alle de øvrige passagerers opmærksomhed blev rettet mod de røde læber og den lilla hat.

HENNING KIRK LÆGE, DR.MED., ALDRINGSFORSKER, TIDLIGERE LEDER AF GERONTOLOGISK INSTITUT. HAR UD OVER DISPUTATSEN "DA ALDEREN BLEV EN DIAGNOSE" (1992) SKREVET ADSKILLIGE POPULÆRE BØGER OM ALDRING OG SUNDHED, BL.A. "DET GRÅ GULD" (1999), "HUSKEBOGEN" (2005) OG "SÅDAN HOLDER DU HJERNEN I GANG" (2009). HYPPIG FOREDRAGSHOLDER INDEN FOR ERHVERVSLIV OG FOLKEOPLYSNING.

SJOV MED SPROG I POLITIK

ERLING OLSEN

Politik er også at lave sjov med sprog. Men det er først og fremmest alvor. Derfor har jeg gennem mit politiske liv søgt at holde spøgen indenfor de grænser, der sættes af Piet Heins berømte GRUK:

> Den som kun ta'r spøg for spøg
> og alvor kun alvorligt
> han og hun har faktisk fattet
> begge dele dårligt.

GRÅZONEN MELLEM ALVOR OG SPØG

Jeg er langt fra eneleverandør af denne gruppe politiske udsagn, men tillad mig alligevel illustrere dem ved tre eksempler af eget fabrikat.

Det første stammer fra min tid som justitsminister. Under en konflikt på Christiania havde jeg opfordret politiet til at se gennem fingre med christianitters besiddelse af ganske små portioner hash til eget brug. Det udløste så stærk en proteststorm i pressen, at jeg blev nødt til at trække opfordringen tilbage. Det fik en TV-journalist til at spørge: "Er dette ikke dit totale tab af ansigt". "Jo," svarede jeg, "men *hellere tabe ansigt end tabe hovedet,"* og så var sagen slut.

Det andet eksempel handlede også om Christiania, men det stammer fra min tidligere tid som boligminister. Dette sociale eksperiment havde fra starten været båret oppe af en gruppe stærke idealister, som havde taget efternavnet Løvetand. Men på

et tidspunkt orkede de ikke længere og trak ud på landet, hvor de hengav sig til mere åndelige sysler. Hvorpå fattigdommen, kriminaliteten og udsigtsløsheden bredte sig på Christiania. I en kommentar til udviklingen sagde jeg: "Nu er Løvetænderne trukket ud, og kun paradentosen er tilbage".

Baggrunden for det tredje udsagn er nogle erfaringer såvel fra min tid i boligministeriet, som fra ansvarsplaceringen efter Tamilsagen. I Boligministeriet slap jeg ud af et politisk ansvar ved at undersøge en ubehagelig sag, indrømme en fejl, rette den og søge at hindre gentagelser. I Tamilsagen så jeg, hvorledes et forsøg på at snakke udenom, fulgt op af først hvide og siden ganske mørke løgne, førte til noget katastrofalt. Det udløste følgende råd til en kommende minister: *Hvis du tager ansvaret, forsvinder det, men hvis du søger at løbe fra det, skal det nok indhente dig.*

NÅR OFRENE KAN LE MED

I min tid var et af Folketingets vittigste medlemmer venstremanden Jens Peter Jensen, som iøvrigt er far til den næsten lige så vittige Uffe Ellemann-Jensen. Han havde den værdsatte evne, at selv hans ofre kunne le med. Vi var engang sammen til et vælgermøde i Esbjerg. Salen var propfuld, og Jens Peter indledte: "Det er så dejligt at komme til møde med Erling Olsen. Der er altid så mange mennesker. Der er *næsten lige så mange,som når jeg er ude alene".*

Selv den radikale Hans Larsen Ledet kunne ikke lade være med at le, da Jens Peter Jensen bød ham velkommen til et af tingets sættemøder med ordene: *Dèr står to stole Hans. Dem kan du sætte dig imellem.*

Når Folketingets formand annoncerer næste punkt på dagsordenen, oplæser han eller hun navnet på det lovforslag, som

skal debatteres, efterfulgt af et lille "af" og navnet på den eller dem, som har stillet forslaget. Salen genlød af latter, da K.B. Andersen oplæste: *Forslag til lov om insemination af Inge Krogh.* Blandt dem, som lo højest var – Inge Krogh.

Under en tv-debat mellem Ronald Reagan og Walter Mondale antydede Mondale, at Reagan nok var over den alder, hvor en præsident burde genvælges. Men han kunne ikke holde et smil tilbage, da Reagan svarede: *Jeg synes ikke, vi skal gøre alder til genstand for debat. Selv kunne jeg aldrig finde på at nævne min modparts ungdom og mangel på erfaring.*

Under en ophedet debat i det engelske underhus blev et kvindeligt medlem så arrig på Winston Churchill, at hun råbte: *Hvis De var min mand, ville jeg komme gift i Deres kaffe.* Men hun smeltede, da han tilføjede: *Hvis De var min kone, ville jeg drikke den.*

Kan offeret ikke le med, kan lidt sjov med sproget blive så alvorligt, at den vittige politiker mister en mulig forligspartner. Det oplevede jeg efter en debat med Egon Weidekamp.

Egentlig kunne jeg godt lide Weidekamp. Jeg kunne også forstå, at han ønskede store områder totalsaneret. Som barn havde han boet i en rigtig slumbebyggelse, og som overborgmester i København ville han slummen til livs. Det skete bare med en sådan brutalitet, at det udløste omfattende voldelige konfrontationer med dele af Nørrebros befolkning. Som boligminister gjorde jeg mig til talsmand for en mere menneskevenlig byfornyelse. Når vi skulle ofre så mange ressourcer på sagen, skulle vi se glade ansigter og ikke knyttede næver. Så ved et større offentligt møde røg det ud af min mund: "Nu må det være slut med alle *disse gade- og weidekampe".* Overborgmesteren morede sig ikke, og i mange år fik jeg ham på nakken.

ORDSPIL

I slutningen af 1800-tallet optog debatter om jernbanedriften store dele af Folketingets tid. En af de hyppige debattører var venstremanden J. (udtalt Je) K. Lauritsen, som konstaterede: *Næst efter kønsdriften er jernbanedriften den vanskeligste at styre.*

Som borgmester i Gladsaxe oprettede Erhard Jakobsen en kommunal rideskole. Det kunne ikke være socialdemokratisk politik, mente nogle af hans partifæller. Men Erhard svarede: *Hellere lugte af hest end af hash.*

I min tid som boligminister foreslog Folketingets ombudsmand en lovbestemt procedure i tilfælde, hvor et socialt boligselskab måtte gå fallit. Oppositionen pressede på for at få mig til at fremsætte et sådant lovforslag, men jeg strittede imod, da jeg ikke ønskede, at sociale boligselskaber skulle kunne gå fallit. Nogle mente endog, at jeg var forpligtet til at følge en henstilling fra Folketingets ombudsmand. Det nægtede jeg med ordene: *Det er Folketingets ombudsmand og ikke ombudsmandens Folketing.*

KVIKKE SVAR

Under forhandlingerne om et af 1970'ernes mange økonomisk-politiske forlig stod en TV-reporter i en af Folketingets lange korridorer. Fra enden af korridoren spadserede økonomiminister Per Hækkerup lige ind i billedet, mens reporteren fortalte, at der havde været et møde imellem Socialdemokratiet og SF. "Hvad er det for noget sludder, du står og siger," lød det fra Per Hækkerup. "Der har ikke været noget møde, men en kontakt".

"Hvad er forskellen på et møde og en kontakt," spurgte reporteren. "Det skal jeg sige dig," svarede Per Hækkerup, *"Hvis jeg inviterer dig ind på mit kontor, har vi et møde, men hvis jeg*

prikker dig på skulderen for at spørge, hvad det er for noget sludder, du står og siger, har vi en kontakt," og med disse ord spadserede Per Hækkerup ud af TV-billedet.

Lidt senere vendte Per Hækkerup hjem fra Bruxelles, hvor han havde været med til at devaluere den danske krone. I lufthavnen stod Hans Bischoff med mikrofonen. *Giver det ikke samme varme som at tisse i bukserne,* spurgte Bischoff. *Det ved jeg ikke. Det har jeg aldrig prøvet,* svarede Hækkerup.

I sine unge dag blev den senere udenrigsminister, Uffe Ellemann-Jensen, fyret som chefredaktør på dagbladet Børsen. *Skal De nu slikke Deres sår,* spurgte en radio-reporter. *Det kan jeg ikke,* sagde Uffe, *de sidder i ryggen.*

Kort efter regeringen i 1992 havde tabt en folkeafstemning om Mastricht-traktaten, blev Danmark europamester i fodbold ved en kamp imod Tyskland. Da udenrigsministeren blev bedt om en kommentar, lød det fra Uffe: *If you can't join them, beat them.*

I den tidligere nævnte valgkamp mellem Walter Mondale og Ronald Reagan blev der fortsat hentydet den sidstnævntes alder. Blandt andet blev det sagt, at *Reagan tilhører en generation, der blev født, før fjernsynet, jetmotoren og computeren blev opfundet.*

Ganske rigtigt, svarede Reagan, *Vi opfandt det hele.*

SPROGBLOMSTER, VRØVL OG MORSOMME UDSAGN

Alle taler, der holdes fra Folketingets talerstol, underkastes en omhyggelig prøvelse i Folketingstidendes redaktion. Her indsamler en række engagerede medarbejdere med stor omhu sprogblomster, forvrøvlede sætningskonstruktioner og morsomme udsagn. Et udvalg af disse publicerdes i 1992 under titlen "En kåbe af sproglig elastik", og i år 2000 udsendtes endnu et udvalg under samme titel.

Publikationen fra 1992 kan lånes gennem ethvert folkebibliotek, og publikationen fra år 2000 udleveres gratis fra Folketingets bibliotek. Begge fortjener at blive læst,

ERLING OLSEN F. 1927, DR. POLIT. HAR VÆRET PROFESSOR I NATIONALØKONOMI VED KØBENHAVNS UNIVERSITET, DEN FØRSTE REKTOR FOR ROSKILDE UNIVERSITETS CENTER, SOCIALDEMOKRATISK MEDLEM AF FOLKETINGET 1964-66, 1971-73 OG 1975-98, BOLIGMINISTER 1978-82, JUSTITSMINISTER 1993-94 OG FORMAND FOR FOLKETINGET 1994-98.

HUMOR OG POLITIK

LARS BARFOED

Modersmålsselskabet havde fået den tanke at bede mig om at bidrage til denne bog om humor. I forbindelse med et sommerinterview med Frederiksborg Amtsavis fra mit fritidshus på Langeland blev jeg spurgt til, hvilke projekter jeg havde for den kommende tid, og jeg nævnte i den forbindelse mine overvejelser om bogprojektet om humor. Det læste man på Ekstra Bladets redaktion, hvilket førte til følgende kommentar på side 2:

> Nu ved vi ikke, hvem der har fået den tossede idé, men det er altså synd for Lars Barfoed. Han er jo sat på en helt umulig opgave. Han er aldrig nogensinde blevet taget i at sige noget morsomt. Det våben findes ikke i hans nærhed. Og han kan heller ikke låne i folketingsgruppen. Magen til røvkedelig forsamling, skal man da lede længe efter.

Således opmuntret har jeg i sommerferien gjort mig nogle tanker om humor i min verden. Og jeg vil da gerne indlede med at berolige Ekstra Bladet, der åbenbart ikke har så meget øje for de mere muntre sider af livet på Christiansborg – og andre med – at humor bestemt indgår i dansk politik med en betydelig vægt. Der er masser af humor i politik – ellers ville det også være svært at holde ud at være politiker.

Vi bruger meget tid i Folketinget på at debattere og være uenige både i folketingssalen og i den offentlige debat. Her bidrager humoren i høj grad til en trods alt forsonlig tone.

Uanset vore indbyrdes uenigheder og den altid forestående dyst på valgdagen skal vi jo finde sammen om løsninger på samfundets udfordringer. Derfor er en god og behagelig tone mellem os nødvendig, og kan vi også ligefrem have det muntert med hinanden, er der et bedre grundlag for at tale sammen om at finde fælles løsninger. Og humor kan ofte direkte under en vanskelig forhandling have en udløsende effekt i en anspændt situation.

Det med humoren bliver ganske vist til tider misforstået, måske fordi nogen tror – ligesom Ekstra Bladet – at politikere slet ikke kan tænke humoristisk. F.eks. er Folketingets formand, Thor Pedersen, en stor humorist. Men da han i sin tid som finansminister skulle forelægge finanslovforslaget i en tid, hvor vi hastigt var ved at eliminere den offentlige gæld, som en morsomhed fik sagt, at "snart kan vi købe hele verden", blev han stærkt angrebet af alvorstunge folk for denne efter deres opfattelse løsagtige påstand. Her kneb det noget med den humoristiske sans i dele af pressekorpset.

Man kan endda blive valgt ind i Folketinget alene på at være sjov. Det gjorde Jacob Haugaard, da han skabte historie ved at blive valgt direkte ind i Folketinget uden om partierne og kun opstillet i Århus Amt. Hans valgprogram indeholdt forslag om medvind på cykelstierne, armering af fregatten Jylland, der derefter skulle sendes til krig i Golfen, og krav om nutella i soldaternes madrationer – det sidste blev vist efterfølgende gennemført.

Der bliver jo også ofte gjort grin med politikerne i satiriske tegninger m.v. Og jeg har aldrig hørt nogen kolleger på Christiansborg have noget som helst problem med det. Tværtimod er det, ud over som regel at være morsomt, også udtryk for, at der trods alt er blevet lagt mærke til én, og det betyder jo meget i politik – i hvert fald på valgdagen. Så satiren er velkommen hos politikerne.

Det gælder også for mit eget vedkommende. I august var jeg i Cirkusrevyen, hvor Ditte Hansen bl.a. har en parodi på Lene Espersen. I den forbindelse lader hun Lene sige angående sit afbud til et udenrigsministermøde i Ottawa (den opmærksomme læser vil have hørt om sagen), hvor jeg deltog i stedet, at der skulle jo ikke træffes nogen beslutninger på mødet – "så havde jeg da aldrig sendt Lars Barfoed". Så er man da nået så langt i dansk politik, at man er nævnt i Cirkusrevyen.

Under min tid som familie- og forbrugerminister fulgte ikke mindst ATS-redaktionen på bagsiden af Politiken intenst med i begivenhederne. Bl.a. fik de i forbindelse med problemerne vedrørende visse handlendes ulovlige salg af for gammelt kød citeret mig for at skulle have sagt: " Jeg er aldrig gået i vejen for en stor beskidt bøf."

Det er naturligvis ikke altid, at det morsomme var tænkt at skulle være morsomt.

Det var f.eks. ikke tilfældet, da Villy Søvndal havde hæftet sig ved en artikel i DSB's blad "Ud og se" i 2004, der bl.a. omhandlede den amerikanske flådebase Fort Bragg. Her fremgik det, at de amerikanske militærenheder kunne kommunikere med hinanden "uanset om de befinder sig på specialstyrkernes base, Fort Bragg, 240 meter under den grønlandske indlandsis eller i 10.000 meters højde over den marokkanske ørken – – –." Villy havde misforstået dette sådan, at der måtte befinde sig en amerikansk base under den grønlandske indlandsis. Villy lurede altså her en virkelig skandale, da ingen jo havde fortalt om denne base, og han stillede derfor følgende spørgsmål til statsministeren:

> Vil statsministeren redegøre uddybende for specialstyrkebasen Fort Bragg, der angiveligt er placeret under den grønlandske indlandsis?

Hertil svarede daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen:

> Forsvarsministeriet har oplyst følgende, hvilket jeg kan henholde mig til:
> "Der er ingen specialstyrkebase under den grønlandske indlandsis. Det kan tilføjes, at der eksisterer en militærbase i North Carolina i USA, der hedder Fort Bragg. Fort Bragg i North Carolina er kendt som en af verdens største militære baser for luftbårne enheder, hvor der er stationeret op mod 45.000 personer, inklusive amerikanske specialstyrker."

Det var heller ikke tænkt at skulle være morsomt, da Aase D. Madsen under en debat i 1999 om danskernes brug af biblioteksvæsenet fik lidt galt fat om det med procenter og havde følgende betragtning:

"Og med hensyn til, hvem der kommer på bibliotekerne, og hvem der ikke kommer, er der en tabel 18 med en gruppe delt ind efter alder, og dér står, at 39 pct. af den mandlige del af befolkningen aldrig kommer på bibliotekerne, og at 30 pct. af den kvindelige del af befolkningen, altså fordelt gennemsnitligt over alder, aldrig kommer der. Og når jeg lægger mænd og kvinder sammen – det skal man være lidt forsigtig med, men på det her område tør jeg godt – så giver 39 pct. af mændene og 30 pct. af kvinderne befolkningen tilsammen, og det må være 69 pct. Tager jeg fejl? "

Det minder om Winston Churchills holdning til statistikker. "Man skal aldrig stole på en statistik, man ikke selv har forfalsket", sagde han.

Churchill var i det hele taget storforbruger af humor ofte med bidende sarkasme og skarphed. Ikke mindst kunne han kunsten at returnere et angreb, så det vendte tilbage på angriberen.

Bl.a. er han husket for sine verbale dueller med Lady Astor, som engang sagde til Winston Churchill: "Sir, if I were your wife I would put poison in your coffee"; hvortil Winston replicerede: "Madam, if I were your husband I would drink it".

Det var også Winston Churchill, som sagde om politik: "Politics are almost as exiting as war and quite as dangerous. In war you can only be killed once, but in politics many times".

En af grundene til, at vi er så mange, som med stor fornøjelser læser om Churchills mange humoristiske indlæg og bemærkninger, er måske, at dansk og britisk humor falder godt i hak.

Men man skal være varsom med humor i internationale sammenhænge også blandt politikere. Det er ikke altid, en morsomhed bliver forstået sådan. Et godt eksempel på det er, da daværende statsminister Poul Schlüter fik besøg af ligeledes daværende forbundskansler Helmuth Kohl i sin gamle hjemby Tønder, der som bekendt før genforeningen lå i Tyskland. Poul Schlüter fik ved den lejlighed anledning til at komme med den bemærkning, at det var ganske interessant at tænke på, at hvis det ikke havde været for genforeningen, så havde han ikke været dansk statsminister men tysk forbundskansler. Efter sigende fandt man i den tyske delegation ikke den bemærkning speciel morsom.

Dansk humor er nok speciel, lige som andre lande også har deres specielle humor. Selv morer jeg mig meget ved at læse Storm P.'s underfundige historier, tegneserier og tegninger. Storm P. var meget dansk, men jeg ville have vanskeligt ved at forklare, hvori det morsomme består til én, som ikke finder ham morsom. Men det er noget med det underspillede, det overraskende til tider grænsende til det bizarre. Og så havde Storm P. ofte en venligt drillende vinkel, der kunne spidde samfundsmæssige og mellemmenneskelige relationer, magthaverne og

ikke mindst udstille og tage luften ud af det selvhøjtidelige og ophøjede. Derfor var Storm P. også samfundsrevser i ordets bedste forstand, og han fortjener at blive nævnt i sammenhæng med politisk humor, selvom det ikke typisk er med den indfaldsvinkel, man ser ham.

Storm P. skal derfor være mit bud på en markant dansk humorist, som jeg selv sætter meget stor pris på og har stor fornøjelse af fra tid til anden at tage frem og læse – og som også er relevant i en politisk kontekst. Jeg lader ham stå for sig selv som afslutning på mit bidrag til denne bog. Døm selv, om det er morsomt. Jeg synes det!

F.eks. kan man i bogen Storm P. og bøgerne udgivet i 1983 af Robert Storm Petersens Museumsfond og Carit Andersens forlag, der vel er relevant at fremhæve i en publikation, der udgives af Modersmål-Selskabet, se en tegning med to herrer i kjole og hvidt, som konverserer høfligt til et selskab. "Kender de noget til Søren Kierkegård?" spørger den ene. Og den anden svarer: "Nej – jeg kommer kun på Assistens".

Og apropos Søren Kierkegård finder man i samme bog tegningen af en professoral type, som står foran sin bogreol og siger: Der er mulighed for, at Søren Kierkegård har været rundrygget, han boede en tid i en meget lavloftet lejlighed."

Eller tegningen med en kvindelig kunde i en boghandel, som spørger ekspedienten: "Har de en spændende kriminalroman, der foregår i Gilleleje?"

Endelig er der, blandt utallige tegninger, en af en foredragsholder bag et kateder, som står med en bog i hånden og siger: "Digtet slutter med disse gribende ord: "Farvel min ven – vi ses igen". Og så skal jeg lige oplyse, at der er fundet en galosche på trappen".

LARS BARFOED f. 1957, cand. jur., mf valgt for det konservative folkeparti. tidligere sekretør i dansk arbejdsgiverforening og viceadm. direktør i dansk handel & service.dir. for finansrådet (1994-2001), minister for familie- og forbrugeranliggender i regeringen fogh rasmussen 2005-06, derefter transportminister og fra 2010 justitsminister i regeringen lykke rasmussen.

HUMOR I FORSVARET

LASSE HARKJÆR

Man bad mig skrive om "humor i forsvaret". Umiddelbart lyder humor og forsvaret som to ret modsatrettede størrelser, for der er da ikke meget at grine af i forsvaret. Eller er der? Jeg tror det – i alle tilfælde er der nok nogen, der har grinet eller undret sig, når de har hørt to militærfolk tale sammen – for hvad i alverden er det, de taler om.

I de fleste virksomheder eller institutioner, hvor dagligdagen er præget af alvorlige emner, og hvor døden er tæt på, tror jeg, det er helt naturligt, at humoren har en fremtrædende plads. Humoren bruges som et redskab til at komme videre efter en traumatisk oplevelse eller en alvorlig episode. Jeg vil tro, at noget lignende gør sig gældende i fx politi, brandvæsen og sygehusvæsen. Galgenhumor er jo også humor.

I forsvaret er der på dette område ikke så meget forskel på, om man er i en international operation ude i verden eller er herhjemme. Det er de samme mekanismer, der anvendes.

Humoren bliver brugt som en integreret del af sproget og ofte anvendt for at fremhæve en situation. En "hurtig bemærkning" er mere reglen end undtagelsen og bygger normalt på humor. Er en kommet galt af sted, vil kammeraterne reagere med: "Det går da rigtigt godt for dig i dag". Man skal også vare sig for at være for hurtig, for det kan komme tilbage.

En soldat var kommet til skade i forbindelse med tjenesten. Det var ikke alvorligt, men han havde ved arbejdet med et pansret køretøj fået nogle jernstænger ned over sig. Næste dag, da han

kom ud på pladsen til sit køretøj, havde kammeraterne spredt en masse skumgummi rundt om hans køretøj. Det var jo i virkeligheden et udtryk for kærlig omsorg fra kollegaen. På den ene side var de glade for, der ikke var sket mere, og på den anden side tog de episoden til sig for at sikre, det ikke kunne ske igen. Men samlet set var det en oplagt mulighed for lidt kærligt drilleri. Der er naturligvis en grænse til mobning, men den kender vi og overskrider ikke. Denne episode blev taget med højt humør.

En anden og noget mere speciel situation var jeg selv ude for som næstkommanderende for en kampvognsenhed på Bornholm. En dag kom der et direktiv fra hæren om, hvorledes vores kampvogne skulle sløringsmales på en ny måde. Alle de gamle befalingsmænd i enheden havde 100 meninger om, hvorfor det skulle gøres på en anden måde, end den der var befalet. Til slut måtte jeg skære igennem og blot konstatere, at jeg havde hørt deres synspunkter, men nu havde hæren bestemt, hvordan den nye maling skulle være, og så blev det sådan. For at afslutte på humoristisk og afvæbnende vis, sagde jeg noget i retning af: "… og hvis det stod til mig skulle de være lyserøde". Alle grinede og jeg troede, den endte der.

Det gjorde den ikke!

Da jeg nogen tid efter skulle afgå fra enheden, havde man lavet et lille arrangement, hvor jeg blev hentet på bopælen og skulle køres til et sted, hvor hele enheden skulle spise morgenmad. På vej derud mødte vi en kampvogn. Den var – ja – kalket lyserød, og fra en højttaler på siden rungede musikken fra "The Pink Panther". Jeg fik min lyserøde kampvogn, men havde nok ikke lige regnet med det, da jeg kom med min hurtige bemærkning.

Dette er helt på linje med de tilfælde, hvor man har set jagerpiloter flyve med klaphat for at markere en sejr for fodboldlandsholdet, eller når et jagerfly blev malet om i dannebrogs-

farver. Disse tilfælde er jo også med til at vise forsvarets menneskelige ansigt.

Men der er mange andre tilfælde, hvor man kan se det sjove i situationer i hverdagen. Fx så jeg på et besøg ved en fremskudt base i Afghanistan, at man havde hængt alt det store værktøj op på væggen. På jorden stod en hakke og en spade. Herved holdt man tingene samlet, så man altid vidste, hvor de var. Men der gik ikke længe, før en vittig soldat med lidt kreativitet og noget spraymaling havde lavet et skilt ovenover, hvor der stod… SILVAN.

I en anden lejr, hvor der var støv – støv – støv, kunne man kun sjældent få vasket sig, da der var stor mangel på vand. For at kunne få et kort bad en gang imellem havde man dog lavet et sindrigt system med en stor tønde, der blev fyldt med vand. Solen varmede vandet op, og sidst på dagen kunne der så bruses i få sekunder med lunt vand. Det mindede lidt om et bad. Men på væggen i denne støvede udørk havde en anden vittig soldat medbragt et skilt fra et hotel, hvor der stod, at såfremt man ønskede sit håndklæde vasket, skulle det blot lægges på gulvet, hvorimod et håndklæde, der var hængt op, var tegn på, at man ville bruge det igen. Når man så skiltet fra Hotel Hilton midt ude i denne ørken, hvor der var langt til alle normale goder, kunne man ikke lade være med at trække på smilebåndet. Det lettede hverdagen på sin hel egen måde.

Fra min egen tid i Afghanistan har jeg også et eksempel. Vi boede i en teltlejr, hvor der var meget lidt plads mellem teltene. Kun smalle passager var der, men de skulle selvfølgelig have vejnavne. Mellem de to telte, hvor forsyningsfolkene boede, lavede de et lille skilt, hvor der stod "Forsynerpassagen". Der gik ikke lang tid før det næste skilt kom op ved siden af chefens telt. Passagen kom til at hedder "Kommandovejen". Men stort skulle

det være, og ved siden af militærpolitiets (MP) telt kom et nyt skilt op over den lille passage: "MP-boulevarden".

Ind i mellem sker der jo desværre ulykker, og herunder bliver soldater såret. Når det sker, prøver man at holde humøret oppe ved brug af humor, og her er det, at galgenhumoren har gode vilkår. En soldat, der var blevet skud i benet, men som kom sig fuldstændig, havde fået et langt ar på låret, hvor huden gik lidt indad. Det så ikke så kønt ud, men da kammeraterne mødte ham, var der ikke mange medlidende bemærkninger – tværtimod sagde en: "Det ar der er der ingen i byen der vil tro på stammer her fra Afghanistan – de vil tro du er faldet på den trehjulede …(cykel)". Grinet der fulgte efter fra alle – inkl. den sårede – gjorde, at man kom videre.

Disse små glædelige, sjove og humoristiske indfald og budskaber er der mange af, og de er med til at gøre det lettere at komme igennem hverdagen. Humoren er dermed en glad og god del af livet i forsvaret. Den er med til at bringe os videre fra de ind imellem lidt kedelige situationer, og den er med til at give en god og kammeratlig stemning imellem kollegaer.

Når emnet for denne artikel er sproget, humoren og forsvaret, så er man nødt til at tage vores helt eget sprog i forsvaret med. For lytter man til to fra forsvaret, der taler sammen, kan deres samtale virke fuldstændig uforståelig for en udefra kommende. Det er ikke fordi man taler i koder – og dog.

Mange har nok hørt, at der i forsvaret anvendes et væld af forkortelser. I almindelig tale siger man jo normalt NATO og ikke "North Atlantic Treaty Organisation". Man siger også EU eller FN i stedet for "Den Europæiske Union" eller "Forenede Nationer". Det gør vi, fordi det letter kommunikationen, og fordi næsten alle ved, hvad NATO, EU og FN står for. Ved at

bruge forkortelserne får vi med andre ord sagt mere på kortere tid. Men man skal selvfølgelig vide, om modtageren kender forkortelserne – ellers går det ikke. Det samme gør sig gældende for specielle udtryk eller fagudtryk.

Jeg kan give et eksempel med en fiktiv samtale mellem to soldater – og jeg skal nok efterfølgende forklare lidt:

"Hej AD, godt at se dig. Sig mig er du stadigvæk pinffer?"
"Nej Skovtrold, jeg er lige skiftet til mss i første første."
"Nå, jeg troede du var i anden tredje?"
"Nej, jeg var i anden anden, og kom derfra til første første."
"Super, er mss i orden? Jeg tror hellere jeg ville på en ikk."

Inden de to taler videre, må det lige være på sin plads at fortælle, hvad de taler om. Et navn i forsvaret er ikke bare et navn. Man anvender i høj grad forbogstaver foran efternavnet, når man møder som soldat, og der gå ikke længe fra man er startet, før disse forbogstaver ofte er dem, man husker hinanden på. Men der kan også være tale om kælenavne, der som oftest stammer fra en eller anden episode, man har været involveret i. Dertil kommer, at man nogle steder opkalder soldaterne efter den by, den pågældende kommer fra.

Herudover er der også kaldenavne for den funktion, man bestrider. Fx forkortes en kompagnichef som KC, medens forsvarschefen forkortes FC. De vil oftest omtales som KC eller FC. Det betyder, at en og samme person kan kaldes KC, AD, hønsetyven eller Hellerup, alt efter hvem der taler med ham.

Hvor kom vores samtalende soldater så fra? Ja, soldater der kører i pansrede køretøjer og som samtidig er infanterister kaldes "panserinfanteri". Det er jo i virkeligheden en forkortelse allerede, men det forkortes så yderligere til PNINF. PN for

panser og INF for infanteri. Men da vi har den vane at tale i forkortelser, bliver panserinfanterist i talesproget til pinffer. Sådan betegnes forskellig specialer og MSS (som nævnes ovenfor) er den korte betegnelse for en manøvrestøttesektion.

Hvad er så det med første og anden? Det kommer af, at enheder i hæren alle har numre. Er der tre kompagnier i en bataljon, benævnes de første, andet og tredje kompagni. Bataljonerne, der er den næste større enhed, er der også flere af, og de benævnes ligeledes med fortløbende numre. Så første kompagni i tredje bataljon forkortes 1/III, men udtales som første tredje, og andet kompagni i første bataljon forkortes så 2/I og udtales som anden første.

Materiellet i forsvaret har – måske ikke overraskende – også numre. Mange genstande har numre efter det år, de er indført i forsvaret. Fx gevær M/96 der hedder sådan, fordi det blev indført i 1996. Geværet før dette hed gevær M/75 – men i daglig tale blev det til "min femoghalvfjerdser".

Visse materielgenstande forkortes også, som fx et infanterikampkøretøj – i øvrigt et skønt langt og konstrueret ord – forkortes IKK for det er nu engang det hurtigste at sige.

Men lad os høre, hvordan de to soldater AD og Skovtrolden fortsatte deres samtale:

> "Det bliver godt i næste måned, når vi skal af sted på alu og blu."
> "Så håber jeg du kan din simumfahrof, amaifoki og kanævejfoski."
> "Ja det kan du tro. Jeg skulle nødigt ud i en kritisk fadsum".

Der blev nok ikke mere mening med samtalen for den udefra kommende, men for os militære er det ren logik.

En uddannelsen, der ledes af en brigade, får i forsvaret det mundrette ord "brigadeledet uddannelse" eller BLU. På samme måde er nogle uddannelser ledet af det lavere niveau, der hedder en afdeling, og de gennemfører jo så "afdelingsledet uddannelse" eller ALU.

De mærkelige ord, der følger derefter, kunne lige så godt være russiske eller kinesiske hærførere, men er det selvfølgelig ikke. Det er huskeord. De anvendes, når der skal gennemføres operationer. Huskeordene dækker over en række forhold eller aktioner, der skal anvendes og huskes i en given situation. Er man lige inden et angreb, bruger man huskeordet: **Vamuk**, der står for de ting man skal kontrollere inden man kan gå i gang: **V**åben, **am**munition, **u**drustning og **k**larmelding. På samme måde med de fire andre huskeord i samtalen.

Lad os høre hvor samtalen fører os hen:

"Ved du om der er drivmidler på busletten?"
"Det er klaret af en kører."
"Fint så skal jeg bare have min udrustning for enkeltmand."

Igen tre sætninger der giver god mening for os.

Normal ville man jo nok spørge, om der var diesel på bilen, men ikke hos os. Der hedder det drivmidler, og det dækker i øvrigt over diesel og benzin. Det man normalt ville kalde en tankvogn hedder derfor et drivmiddelkøretøj hos os.

Så taler han om busletten. Det er fordi en lastvogn eller en bil ikke er noget, man bruger i forsvaret. Nej, køretøjer kategoriseres indenfor forskellige områder.

En bil hedder personvogn, og den kan så være til brug for kørsel på landevej. Men nu kan bilen jo være stor eller lille. Derfor betegnes bilen som let, middel, tung eller svær. Kan

den bruges til at køre udenfor almindelig vej, ville den normalt hedde en offroader. Ikke i forsvaret – der hedder det et terrænkøretøj. Den samlede betegnelse for det, man i normalt sprog ville kalde en Jeep, bliver i forsvaret til en "personvogn, middel, terræn" – og sådan kalder vi den i daglig tale.

Det der populært kaldes et folkevognsrugbrød eller en minibus bliver efter samme retningslinjer til en "Bus, Let", for vi har jo også busser, der er både middeltunge, tunge og svære. Så skal man låne en minibus, vil ingen altså forstå, hvad man taler om, før man kan sige: "Kan jeg låne en buslet".

Man må ikke glemme den person, der skal køre bilen eller køretøjet. Vi er da heldigvis kommet væk fra ordet "motorvognsfører", men endnu kan vi ikke bruge ordet chauffør. Nej, hos os hedder det en kører.

Sluttelig kan udrustning være til en enhed eller til den enkelte soldat. Den udrustning eller det materiel, der er beregnet til en enkelt soldat, vil derfor få tilføjelsen "for enkeltmand". Man kan have udrustning for enkeltmand, feltration for enkeltmand eller telt for enkeltmand.

Samtalen mellem AD og Skovtrolden kunne fortsætte langt endnu, men skal vi ikke lade dem stoppe her og slutte af med at se på vores brug af anderledes ord og tryk på ordene.

Forleden kørte jeg en tur med min hustru i bilen ned over Sydsjælland. Da vi kom til en lille skovvej, udbrød hun, at det var skønt at se på naturen her i landskabet. Jeg forstod naturligvis budskabet, men kunne konstatere, at jeg som militær ser på bevoksningen i terrænet. Men vi ser på det samme.

Og hvad med trykket på stavelserne i ordene. Se fx på vores efterretningstjeneste. Normalt udtaler man det ord med tryk på den første stavelse, altså 'efterretningstjeneste. Men i forsvaret

– og vist også i politiet – hvor man har disse hemmelige tjenester, der lægger man trykket på den tredje stavelse, altså efter'retningstjeneste. Er det så en regel kunne man spørge. Slet ikke – det ville være for nemt. Normalt vil man sige artille'ri på dansk med trykket på sidste stavelse. Men ikke hos os. Der siger vi 'artilleri og lægger trykket på først stavelse.

Taler man om Christiansborg hos os ved Livgarden, er det også lidt specielt. Normalt lægger man jo trykket på borg, altså Christians'borg. Men ved Livgarden lægger vi så meget vægt på vores majestæter, at vi finder, at kongenavnet er vigtigere end borgen, og derfor taler vi om 'Christiansborg.

Der sker også det, at der bliver opfundet nye ord, som nok aldrig bliver godkendt af Dansk Sprognævn. For nogle år siden var der nogle personer i forsvaret, der følte, at de ikke blev hørt. De skrev frem til de højere stabe, men man lyttede aldrig til dem. Oftest følte de, at de lidt arrogant blev afvist uden at få en ordentlig forklaring eller blot tilbagemelding. I denne forbindelse blev det nye ord "stabsarrogance" opfundet som beskrivelse af de overordnede stabes håndtering af sagerne. Det er selvfølgelig lidet flatterende for en organisation, at sådanne udtryk opstår.

Da man prøvede at argumenter sin sag, skete der heller intet. Her opstod det andet nye ord "argumentresistent", om den opfattelse man havde af sine foresatte stabe. Ej heller det var jo videre flatterende, men når man har de humoristiske briller på, er det jo fantastisk at konstatere, at der trods frustration er plads til (den alvorlige) humor, hvor dannelsen af nye ord er med til at afbøde en eskalering af en potentiel konflikt.

Et helt kapitel for sig kunne være en fortælling om vores sprog, når vi giver kommandoer i forbindelse med eksercits eller under

øvelser. Når vi kommanderer til eksercits, kan der komme mange små historier ud af det.

I forbindelse med en større parade ved Livgarden havde jeg en lang række kommandoer, der skulle gives. Herunder skulle der kommanderes, så alle så til højre eller til venstre. Når begivenheden afsluttedes, blev der befalet: "Se lige ud". Men for at kommandoen skal kunne følges, trækker man ordet "lige" lidt ud.

Paraden gik fint, og jeg var meget tilfreds med hele forløbet. En af tilskuerne til paraden kom hen til mig bagefter, for hun mente ikke hun havde fået det hele med. Det var jeg selvfølgelig ked af og spurgte, hvad det var, hun manglede.

"Jo", sagde hun, "du kommanderede et par gange, at de skulle se efter den lille hund, og jeg går ud fra det var en af de kongelige hunde, men jeg kunne ikke se den. Hvor var den henne?"

Da min forbløffelse havde lagt sig, måtte jeg fortælle den skuffede tilskuer, at der ikke var nogen hund. Jeg havde ikke kommanderet "Se lille hund", som hun troede, men altså "Se lige ud".

Jeg indledte min lille artikel med at stille spørgsmålet: "Humor i forsvaret" – det lyder som to ret modsatrettede størrelser, for der er da ikke meget at grine af i forsvaret. Eller er der?

Det er mit håb, at jeg har fået vist, at vi i forsvaret har en udpræget evne til at grine lidt af os selv og holde humøret højt. Det gælder både i de svære og de lidt lettere situationer. Konklusionen er vel, at selv om man arbejder med alvorlige emner – ja faktisk dødsensalvorlige emner nogen gange – så glemmer man ikke humoren og sjov med sproget i hverdagen.

Og det er i grunden ikke så galt.

LASSE HARKJÆR F. 1958, OBERST OG KAMMERHERRE. CHEF FOR DEN KONGELIGE LIVGARDE. HAR TIDLIGERE I KARRIEREN ARBEJDET I GELEDDET VED BL.A. BORNHOLMS VÆRN OG LIVGARDEN. HAR GJORT TJENESTE I FORSVARSKOMMANDOEN OG FORSVARSMINISTERIET OG HAR VÆRET UDSENDT TO GANGE – SENEST SOM DEN FØRSTE DANSKE CHEF I ISAF – AFGHANISTAN.

SJOV MED SPROG – LÆGER

JOHN P.A. JENSEN

Har de travle læger tid til "sjov med sprog"? Umiddelbart synes det ikke at præge deres hverdag.

Jeg er i gang med at skrive en monografi om landsbylægen Dr. Adolph Sell (1853-1921), som grundlagde Kolonien Filadelfia i Dianalund i 1897. Ved hans død skrev efterfølgeren, Dr. H.J. Schou i nekrologen: "Sells litterære Produktion var ikke stor, og det han skrev, var ikke let at forstaa". Sådan går det mange læger, når de skal udtrykke sig skriftligt, ikke blot på grund af fagsprogets ejendommelige blanding af latin, græsk og engelsk, og som de unge synes er så "kedeligt", men fordi det går dem som beskrevet af Erik Hansen i *Ping og Pampersprog* "Så snart folk med den mindste smule ledelse eller myndighed skal til at skrive, føler de sig øjensynlig forpligtet til at lege den lille departementschef". Men netop i den stil blev jeg i sin tid gennem eksempler undervist i hvordan man skulle skrive gode speciallægeerklæringer.

Det højtidelige sprog er endnu til dels bevaret i journalsproget, hvor fortidens koryfæers yndlingsfloskler bliver gentaget ukritisk, så helheden får et let antikveret præg. Patienten kan ses beskrevet med farve og huld, værende af den og den observans, reflekserne er bryske, og ofte er Babinski ej tilstede. "Ej" bruges i det hele taget stadig ofte. Meget vil sikkert ændres, når den elektroniske patientjournal vinder indpas, ligesom da aktindsigt i sin tid revolutionerede journalernes indhold. "Journalbrokker", som dukker op i diverse ugeblade, er for flertallets vedkommende

konstruerede, de går igen som vandreanekdoter. Som regel tager de afsats i misforståelser eller stavefejl. Jeg husker en kollega, der ville underholde til julefrokosten med opremsning af skrive- og stavefejl, han havde fundet i afdelingens journaler, og hvordan han med røde ører opdagede, at han var den eneste, der morede sig, fordi alt for mange kunne genkende deres fadæser.

Hvilken slags sjov læger nu laver med sproget, kender jeg ikke noget til, ud over juleudgaven af Ugeskrift for Læger. Men jeg kan da sige noget om, hvad de gjorde før i tiden.

Der er 3 områder, hvor medicinske studenter og læger bevidst laver sjov med sproget: I bladet "Bugpressen", i Medicinerrevyerne og i lægeviser.

Studentervid ved Københavns Universitet kom fast til udtryk to gange om året med hæftet "Bugpressen", skrevet og tegnet af det halvårlige eksamenshold. Indtægten ved salget finansierede Boserupfesten, en fin middag med ledsagere og professorerne. Overskuddet var sikret på forhånd gennem forsikringsselskabers, boghandleres og medicinalfirmaers rundhåndede støtte og annoncering. ("Når patienten har det grumme skidt / skal bugen presses ganske blidt / og det skal gøres uden strid / så op og s(k)id med Pursennid"). Hæftet mindede i sin opsætning mest om Blæksprutten og Svikmøllen inklusiv Neuruppinere, men indholdet var mere puerilt med sjofle tegninger og vittigheder, der for det meste gik ud over professorerne. De følte det oftest som noget negativt, hvis de slap for tiltale. Bugpressen udkom fra 1919 (oprindeligt som program for Medicinerrevyen) til 1967, så var tiden løbet fra det.

Med spredte mellemrum blev der i København mellem 1854 og 1952 opført godt 19 "Medicinerrevyer" – også med en blanding af studentikos humor og gøren-grin med professorerne. Siden er der gjort enkelte forsøg på at genoptage traditionen,

der flyttede til Århus og overlevede, initiativtageren var TV-lægen Henrik Quortrup Geisling. Siden 1984 er Århus Medicinerrevy som tilløbsstykke blevet opført i november måned.

Jeg har fundet et par eksempler fra den københavnske Medicinerrevy 1913.

"Faber har Klinikke, / men sommetider ikke / naar Natten var for streng. / Saa bli'r Faber i sin Seng, / og sender Bud at ikke / han holde kan klinikke / det maa skam Faber ikke".

Knud Faber (1862-1956) var professor i klinisk medicin.

Samme år var Fr. C.C. Hansen professor i anatomi og frygtet af sine studenter. Dumpeprocenten til eksamen nærmede sig de 50, det gav ham tilnavnet "Slagteren". Han spyttede meget, når han talte, og udtalte "Æ" som "Ø". Nogle kilder angiver, at der var en talefejl, rygtet ville vide, at det skyldtes en frygt for at udvikle strubekræft.

"Professor von Hansen, han svinger med Svansen / og synker en hel Liter Spyt, / han holder Palavre – om raadne Kadavre, / ja, han er en køn Leucocyt! / Han har jo en Øvne til at kunne nøvne / et Navn paa hver Muskelfibril. / Han under sig slet ingen Hvil …"

Professor Hansen blev meget vred over visen og i en klage til fakultetet krævede han studenten relegeret. 18 år senere sad studenten, dog nu selv professor, i fakultetet i 3 år sammen med Fr. C.C. Hansen.

"Med Sang og Klang og Ramasjang / vi nu revyen slutter, og den var sjov, / saa har I Lov at klappe, gamle Gutter. / Et Klap med Negl er Klappefejl, / og Klappefejl er kritisk! / Nej, klap kun mer og applauder / saa I faar Applauditis. / Klap i Takt, uforsagt, med en Klappeslanges Magt! / Thi ved en Medicinerfest-fest-fest / morer man sig altid bedst-bedst-bedst, / det er Sjov at være Gæst, Gæst, Gæst, / ved en Medicinerfest!!!".

Der er næppe tvivl om at der stadig skrives og holdes lokale læge-revyer rundt om i landet. På Kolonien Filadelfia har man f. eks. i over 50 år holdt revy i forbindelse med Koloniens fødselsdag den 7. februar.

De fleste eksempler på lægers laven sjov med sprog findes dog i vise- og digtekunsten:

> Hans Blik er naglede til Loftets Planker
> Hans Haand til Ninas Arm, hvor Pulsen banker
> Men under Teppet finder du hans Tanker.
>
> AARESTRUP

I 1960-erne var der en trend til at skrive sonetter, vistnok lanceret i "The Lancet". En praktiserende læge i Gentofte, Johannes Stefan Jørgensen, har trykt nogle af sine i "Medicinsk Forum" Her er en, han sendte til en ven sammen med en recept på sovepiller:

> Her får du en recept på dine piller.
> De får dig, håber jeg, til trygt at sove.
> Når dagene har været lidt for grove,
> så har du brug for nætterne, der skiller.
>
> Jeg véd, hvordan man ligger der og triller
> og tæller fjerne hundes mange vove
> og træerne i alle Danmarks skove.
> Så gør det godt med en tablet, der stiller.
>
> Begræd din ungdoms tabte sove-gave,
> det kan dog ikke græde dig til ro,
> du, der roterer dér på lagen-sletten.

En bagdør åbnes her til søvnens have,
men drømme vil der ikke mere gro.
Det skyldes simpelthen vor ven, tabletten.

Dansk neurologisk selskab blev stiftet i 1900. Ved selskabets 40 års jubilæum blev "neurologvisen" sunget første gang, forfatteren var Carl Julius Munch-Petersen. Gennem mange år bliver medlemmerne sammen med indkaldelse til generalforsamlingen opfordret til at bidrage med et nyt vers, "fortrinsvis på egen melodi" med den bundne slutlinie: "det kliniske blik".

> Vi ved om hinanden hvor meget vi du'r / vi ransager cortex og marv. / At sige vor inderste mening vi bru'er / og tjener det almenes tarv. / Vi ta'r af hvert enkelt et sikkert bestik, for vi har dette her med / det kliniske blik.

Til selskabets møde nr. 500 i 1967 supplerede Elli Trolle, overlæge på Rigshospitalets neurologiske poliklinik med:

> Grafier og echo og scanning vi bru'r / og prøver i hundredetal, / men stadig vi øger vort apparatur. / Hvordan mon dog ende det skal? / I datamaskinernes superteknik vil fremtiden gemme / vort kliniske blik.

Men selskabet har også yndet andre viser:

Erik Skinhøj, BBH og senere rector magnificus, har skrevet "en dydig drikkevise til danske neurologer" på melodien "Vi har retten til at drømme at vi lever"

Da patienten blev delt op i discipliner
skabte hvert speciale sit imperium

et tog hjertet, et tog lungen
et tog kvinden, et tog ungen,
men vi satte os på selve cerebrum.

Når vi sad og så på cerebellums skønhed
når hver kærne havde fået sin funktion
når en mikroelektrode
løste op neuronets kode
føltes det, vi havde nået vor mission.

———

Derfor venner må en stund vi bare drikke
glemme vi har svoret videnskaben tro
lade drømmene florere
lade Bacchus inspirere
til vi har fikseret hjernen in vivo.

Denne dydige drikkevise overgås dog efter min mening af Viggo Starke, senere overlæge, minister uden portefølje, Retsforbundet i "trekantsregeringen" 1957. Overlæge Jakob Øster, Randers, samlede på viser af og om læger. Et udvalg (af ca. 3000) kunne læses i Medicinsk Forum i 1977.

"A' hva' der ikke er til at drikke,
det ska' man ikke gi' milde blikke,
for sikke' hikke man saa ku' ligge
og faa og fikke, – a' hu! a' hikke.

A' hva' der ikke er skidt at drikke,
det skal vi ligge og drikke, ikke?

For stærke drikke er specifikke,
men det er ikke det spiselige.

A' hva' der ikke kurerer hikke,
det er de kvikke og stærke drikke.
Men hvaffor drikke g'ir ikke hikke?
Det ve' jeg ikke! A' hu! a' hikke."

Jakob Øster angiver, at visen kan udstødes til melodien "Der bor en bager"

JOHN P.A. JENSEN f. 1935, speciallæge i neurologi, fra 1980 til 2002 administrerende overlæge og cheflæge ved epilepsihospitalet i Dianalund. Har i 14 år skrevet viser til kolonien Filadelfias fødselsdagsrevy. Beskæftiger sig nu mest med medicinsk historie.

SPROGLIG KREATIVITET OG NYE ORD

PIA JARVAD

I dagbladet Politiken kunne man i år læse om skolestarternes forventninger til det nye liv. Børnene blev spurgt om hvad de troede de skulle lave i skolen. Og Alvin, 0. klasse, svarede:

> – Øh… aner det ikke … øh … Vi skal sidde skrupstille. Og når det bliver frikvarter, er det bare sådan yeaaaah

Med dette korte svar fik Alvin skrevet sig ind i gruppe af kreative sprogbrugere. Ordet *skrupstille* er Alvins eget nye ord til at beskrive hans forestilling om skolen, og i en lidt mere sprogvidenskabelig formulering: ordet er nydannet efter mønster af *skrupforelsket, -forkert, -grine, -skør, -sulten, -tosset* (som alle står i Retskrivningsordbogen), hvor *skrup-* fungerer som forstærkende forled, og vi andre kan selv supplere fx med *skrupkedelig*, *-umulig*.

Forstavelsen *skrup-* har normalt som forstærkende forled med betydningen 'meget' hovedtryk, og efterleddet har ligeledes hovedtryk. Andre lignende forled er *smadder-* (fx *smadderpæn*), *pære-* (fx *pærenemt*), *splitter-* (fx *splittertosset*), der er i det hele taget mange forstærkende forled af denne type, og de udskiftes efter modens luner.

I Ordbog over det Danske Sprog er der mange eksempler, og forleddet har været skrupproduktivt; det er det næppe helt så meget mere. Det er næsten på linje med forled som *knag-* og *smæk-* som nærmest må regnes som gammeldags, og som derfor kun er i visse faste sammensætninger som *knagdygtig* og

smækfornærmet. De indgår derfor ikke i nye som **knagsmuk, *smækstille*. Ordbogen giver en række dengang kurante eksempler: *skrupaffekteret*, *-arrig*, *-falsk*, *-fjollet*, *-flittig*, *-fornærmet*, *-forstyrret*, *-forvirret*, *-idiotisk*, *-lykkelig*, *-lyrisk*, *-nervøs*, *-sentimental*, *-uartig*, *-umulig*, og siger også at dette kun er et udvalg af hvad der findes. Det har kunnet indgå i flerleddede forstærkere, fx *skrupeddertosset, skrupsmadderforelsket*, og ordbogen citerer Kaj Munk med dette: "Med os to er det nu ogsaa skrupknusende ligemeget" og Soya med: "en Følelse der muligvis er skrupsplitterforkert". Andre flerleddede nævnes: *skrubsplitterpinegal*, *skruptudbrøle*, *gennemskrupskvatskør*. Så Alvin bygger på en lang tradition af kreativitet.

Kreativitet i sproget er en egenskab vi alle har i vores modersmål, vi skaber nye ord lige så frit som vi danner sætninger, og vi kan gøre det fordi vi, når vi kan modersmålet, også kan reglerne for dannelse af nye ord. Det opnår vi når vi lærer sproget fra barnsben, og ved at bruge sproget dannes reglerne for grammatik og orddannelse. Evnen ligger i modersmålskompetencen, hvorimod evnen ikke er så indlysende ved andetsproget eller fremmedsproget.

HVOR KREATIVE ER VI SÅ?

Med disse rækker af skrupord ses det klart (med en matematiklærebogsfloskel) at der er rigtigt mange nye ord. Det er således også klart at ordforrådet er uendeligt stort, og det kan rigeligt måle sig med andre store sprog som engelsk, fransk, tysk. Ordbog over det Danske Sprog skriver i indledningen om at medtage alle sammensætninger i ordbogen:

> Det vilde være lige saa urimeligt at kræve af en god dansk ordbog, at den skulde medtage alle danske sammensætninger,

som det vilde være at kræve af en god regnebog, at den skulde indeholde hele talrækken.

I Dansk Sprognævn har en kollega til mig, Jakob Halskov, udviklet en automatisk nyordsfinder. Programmet hedder Ordtrawleren, og med den gennemtrawler vi kæmpe store tekstmasser for at finde de nye ord automatisk. Nye ord er så ord som ikke er fundet før, ikke står i ordbøger som Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog og heller ikke er fundet af os selv i Sprognævnet og arkiveret i nævnets store udklipsamling. Sammen har han og jeg set på hvor dygtig Ordtrawleren er. Man kan læse nærmere om det i Nyt fra Sprognævnet 2010 nr. 4.

I tal kan vi konstatere at der er en voldsom kreativitet. Ordtrawleren læser måned for måned gennem avisdatabasen Infomedias tekstkorpus og registrerer tusinder af ukendte ordformer i nyhedsartiklerne. Det gør den også selvom man fjerner ca. 1,2 millioner allerede kendte ordformer fra et antal ordbøger og referencekorpusser og ser bort fra ord som består af grafisk tegn, fx e-mail-adresser og navne.

Selv efter 20 måneder observerer programmet stadig mellem fire og fem ukendte ordformer per 1000 løbende ord. En enkelt måneds data fra Infomedia (ca. 7 mio. løbende ord) bidrager således med ikke mindre end 30.000 nye ord. En ordbogsredaktør vil naturligvis aldrig betragte mere end en brøkdel af disse ord som sproglige nydannelser der kan indgå i fx en nyordsordbog, og alle disse nydannede ord er ikke stave- eller slåfejl. De er derimod tilfældige nydannelser, ord som vi danner i samme øjeblik som vi har brugt for dem. Vi danner dem efter det orddannelsesmønster som vi kan når vi kan modersmålet. Det er 30.000 nye ord af denne type: *bonuspotentiale*, *efterårsmadvin*, *forårsprognose, fodboldekspert, havnepulje*, *kammermusikudgivelse*, *pizzabande*,

terrormanual, vandfinale, æblefest, æbleparadis. Så dansk er et rigt sprog, smidigt til at danne nye ord når vi har brug for det.

På den hjemmeside som drives af Sprognævnet og Det Dansk Sprog- og Litteraturselskab, www.sproget.dk, er der mulighed for at sende nye ord ind til os. Mange af dem er slangord som *båtnakke*, *tudefjæs*, *bøssoid*, *grineren*, *fryderen,* og netop slangord og udtryk anses for en særlig kreativ afdeling af ordforrådet. Her lægger man heller ikke bånd på sig selv, men det bliver her uden eksempler. Mangen en dansker har sit eller sine egne hjemmelavede ord som vedkommende gerne vil dele med andre. Så derfor modtager vi ord som *sølvkæreste* (= person som man har været kæreste med i 25 år, jf. *sølvbrud/-gom*), *havhengiven* (= som elsker havet eller drages af havet, jf. fx *gudhengiven*), *svælling (= svaneunge*, jf. *and – ælling* :/: *svane – svælling)*. Mange meget uformelle er: *afladssocialist*, *abstremt*, *fættersvigersvoger*, *usandtilbehøring, øfferen, skodbaron*, *svagpisser*. På hjemmesiden får vi også forslag og ideer til afløsningsord, altså ord som skal erstatte et andet ord. Det er ofte ord fra engelsk forslagene gives til. Det er fx *huskepind* (= *usb-stik*, *memorystick*), *pasord* (= *password*), *ugeende* (= *weekend*), *vejvrede* (= *road rage*).

Tilbage er så de nye ord som registreres i nyordsbøger eller som tilføjes i nye oplag af andre ordbøger, altså ord som får blivende status og er værdifulde at registrere, karakterisere, at give betydnings- og brugsoplysninger til, at oversætte og at lave ordhistorie til. Et udpluk af sådanne ord er:

Klatfravær, mælkeskandale, boliggaranti ver. 2.0 (= boliggaranti i ny udgave), *bøllebank, udsatteråd, caucusvalg, popsprog, bandekrig, bitterfisse, burkaudvalg, dialogmedicinering, feelgood, grønvask, kant* ny brug*, klimacertifikat, kontraktpolitik, sundhedskort* (= sygesikringskort), *oldschool, prettyboy, tudefjæs, uhellig alliance, underfrankeret* billedlig brug om svagtbegavet*, überseksuel.*

Dette er en tilfældig række af nye ord fra de seneste år. Nogle af dem er benævnelser for nye ting og fænomener, fx *udsatteråd* 'kommunalt råd for varetagelse af udsattes (fx hjemløse) tarv', *grønvask* 'det at varer o.l. fremstår som mere økologiske og klimavenlige end de i realiteten er', *mælkeskandale* (om skandale i Kina hvor der blev tilsat melamin i mælken med skrækkelige sundhedsmæssige konsekvenser). Andre er nye ord for noget som kendes i forvejen, fx *klatfravær* og *sundhedskort*. Gamle ord får tillagt nye betydninger, fx *kant* og *underfrankeret*. Udtryk som *boliggaranti* (ver. 2.0), *uhellig alliance* har, selvom de består af flere ord, som helhed en fast betydning og fast form, og de er således nye faste udtryk, og de hører med i beskrivelsen af nye ord. Men de er unægtelig knap så underholdende som Alvins *skrupstille* og forslag med slangord.

PIA JARVAD 1946, seniorforsker, cand.mag. i dansk og fonetik 1973 og siden 1974 ansat i Dansk Sprognævn, som seniorforsker siden 1992. Medlem af bestyrelsen for Dansk Sprognævn; har skrevet talrige artikler og bøger om det danske sprog, fx "Danskens røgt og pleje; navne, stillinger og hilseformer"; "Tendances actuelles dans le vocabulaire danois" (1990); "Politikens lille danske ordbog", seneste udgave 2004; "Engelsk eller ikke engelsk? That is the question" (medred. og medforf.); "Nye ord 1955-98. Ordbog over nye ord i dansk 1955-98"; "Det danske sprogs status med særligt henblik på domænetab; funktion og roller for fagsprog, videnskabssprog og almensprog"; "Bevingede ord" (7. omarbejdede udg. 2006); "Nye ord i dansk på nettet fra 1955 til i dag" (netordbog på basis af ordbogen "Nye ord 1955-98", ajourføres løbende); Modtaget: "Ordet fanger" (festskrift til Pia Jarvad i anledning af 60-års-dagen) 2006.

JEG TAGER SJOV ALVORLIGT!

JEPPE SØE

En gammel talemåde siger, at humor er det, man mangler, hvis man forsøger at forklare, hvad det er. I min tolkning betyder det, at vi bare skal tage humoren med et gran salt, lade den leve eget liv og ikke hverken tænke eller skrive bøger om den. Men det er uomtvisteligt, at humoren spiller en større og større rolle i samfundet. Humoren er med til at sætte dagsorden og med til både at samle eller fjerne os fra hinanden.

Når vi med et satirisk penselstrøg og stor koncentration tegner Muhammed, i håbet om at hele verden vil forstå, at her må vi skam gerne ytre os – som vi vil – bruger vi humor som et forkølet forsøg på at udstille noget, vi i virkeligheden bare kunne have sagt. Vi tør alligevel ikke helt stå ved det – og derfor vælger vi den gode gamle retorik med stor hat og rød næse – i håbet om, at det bliver vederlagsfrit. Det gør det ikke. Resten af verden, og de, der kommer rejsende ind i vores, har svært ved at læse satiren. Det er meget dansk, at vi sådan en smule fejt får sagt hvad vi vil – og lader tonen være satirisk, igen i håbet om, at vi ikke behøver stå last og brast med udsagnet – i fald det ikke bliver vel modtaget.

Vores danske smil er blevet til en mere rå humor, som hverken verden eller de fra verden, der kommer hertil, helt forstår. Pludselig er humoren, der har været vores stærkeste våben og limen i vores samhørighed, blevet et problem. Derfor er det på tide at tage humoren op, kigge på den en sidste gang – og herefter efterlade den til eget liv igen, så den kærligt kan leve videre i et smil. Om humoren er vejen frem, ved jeg ikke, men man

siger jo, at smilet er den korteste afstand mellem mennesker, og så må man vel antage, at vi er på vej i den rigtige retning. Om afstanden så bliver kortere eller længere kræver, at vi kigger på humoren med alvorlige briller. Så nu tager jeg så humoren op som en anden Aristoteles, der jo ville kategorisere alt og tage humoren meget alvorligt – og når du, kære læser, har læst denne sidste bog nogensinde om humorens væsen, så lader vi humoren ligge. Lader den leve og giver den derved fornyet kraft.

MIN FAMILIE ER LATTERLIG!

Det er aldrig sjovt at være latterlig. Det er nemmere at være grinagtig, men helt godt bliver det først, hvis man er morsom. Det er trist, at ordet latterlig har fået en negativ klang. Tænk at kunne sprede latter. Tænk at være et menneske, der er lig latter? Det ville være godt at få det ord tilbage i den smilende del af vores ordforråd. Jeg synes i den grad, min søn på 2 år er latterlig. Det ved jeg han er, for når han ubehjælpsomt er begyndt at kæmpe med det danske sprog, sker der noget i mig – og jeg slår en latter op. Han er noget af det mest latterlige, jeg nogensinde har skabt. Onde tunger vil påstå, at han er til stor morskab, men i disse ligestillingstider mener jeg ikke, det er fair over for en Far at kalde en søn for MORsom. Min kone er da både sjov og latterlig, men MORskab eller MORsom er ikke en FARbar vej når man omtaler et fælles barn. Nu skal man næppe rejse en sproglig kønskamp i en bog, der udgives af en forening, der hylder MODERSmålet – men tankevækkende er det dog, at hvis man er "som mor", så er man morsom og den rene Dirch Passer – er man derimod "lig Far", så er man farlig som Osama bin Laden. Samme situation opstår om ordet Morskab, der i folkemunde er en herlig befriende ting, mens faderskab udelukkende er noget, man kæmper for i retten eller med DNA-prøver.

Man kunne altså hævde, at sproget giver mor nogle fordele og tillægger hende egenskaber, vi alle sammen finder charmerende og rare at være i selskab med. Og morskabet er et godt sted af være – men der behøver ikke være trangt i faderskabet af den grund. Så i den kønsløse ligestillingskamps navn slår jeg hermed i stedet på det latterlige og vil kæmpe det latterliges sag. Lad os bare bruge modersmålet til det formål – men lad os hermed slå fast, at det også er fars. Målet.

Humor er så stor og væsentlig del af vores kultur, at den kryber ind alle vegne. Intet er, bogstaveligt talt, helligt. Vi kalder det frisind og lykke – og læner os op ad humoren, når livet er alt andet end sjovt. Et udtryk som galgenhumor viser meget godt hvor langt ind i livet humoren spiller en rolle. Når vi er allermest ulykkelige, når ingenting giver mening, og når vi giver op – skæver vi rundt for at få øjenkontakt med det menneske, der skal komme med den forløsende replik. Sig noget sjovt,

HUMOR ER MAGT OG HEKSERI

Når pressen udstiller et menneske på forsiden af deres avis, og med få ord i 24 pkt. klar rød karakteriserer det menneske, kan alle vi andre mene, at det er latterligt. At avisen er. At personen på forsiden er – eller at samfundet er. Ingen af delene er noget at grine af. Alligevel er det ofte det, vi gør. Når noget er ufatteligt, ubærligt og meget lidt sjovt – trækker vi på smilebåndet. Opfinder, speciel til lejligheden, små sjove ordspil og vittigheder, der skal holde os oppe og løfte os ud af det, vi ikke helt kan forholde os til. I skrivende stund er jeg medierådgiver for Anni Fønsby under den store rufferi-sag i Odense. En meget lidt latterlig tid, om end jeg flere gange har hørt, at folk kalder dækningen latterlig. Der er enkelte lyspunkter. Ekstra Bladet havde et billede på deres forside af Anni

og mig, der er på vej ind i retten i Odense. Det er i sig selv ikke latterligt, men på gaden bagved havde den hurtige fotograf knipset på helt rette tidspunkt, da en bil fra Kødgrossisten kørte lige bag Anni. Da sagen handler om rufferi, er netop det firmanavn en gave for et foto – og dér var forsiden latterlig. Så latterlig, at jeg var ved at køre galt af grin. Men dagen efter, hvor samme avis i ord citerede forkert fra retsbogen for at sælge deres pamflet i kiosken, siger vi også, at de er latterlige. Det er de ikke. Den dag er de ondskabsfulde. Vi taler om "hvor skabet skal stå", som om der kun er ét. Men i det danske sprog er der mange skabe. Faderskab, Morskab, ondskab og klogskab… og de skabe skal gerne stå adskilt.

Når BT f.eks. skriver om Anni Fønsby, at hun "har et gummiansigt og kødfyldte læber", så smiler nogle måske – og synes det er morskab. I min verden skal de superlativer ind i et andet skab, da humorens væsentligste bestanddel er, at man ikke prøver at være morsom på andres bekostning. Desværre er den form for morskab blevet den farbare vej. "Bekostning" er i den sammenhæng et spændende ord. Jeg er klar over, at der med sikkerhed menes kost, som i mad eller penge – men kost er jo også en, man bruger til at feje for egen dør. Og i mange sammenhænge er det et bedre billede. Når vi skriver sådan om f.eks. Anni Fønsby, er det jo en heksejagt.

De fleste af os læser med stor gru om fortidens uvidende og ondskabsfulde heksejagt, og græmmes over, at vi er folk, der engang bekendte os til den slags rædselsvækkende metoder. Bagefter går vi ned i kiosken efter unavngivne dagblade, og slår med stor interesse op på dagens artikel om dagens sag. Vis mig heksen. Og der er hun så. Fanget i et uheldigt øjeblik, i en uheldig situation, i en uheldig sag – udråbt som hele landets "Dårskabs Dulle". Vi kan godt sige, at dulle er et pænere karaktertræk end heks, men meningen er akkurat den samme!

Vi synes vi kan tillade os at stemple hende. Artiklerne og indslagene er vinklet og ingen kan – skal – være i tvivl. Her er heksen. Hende vi godt må svine til, pådutte egenskaber og på baggrund af fri fantasi tegne lidet flatterende portrætter af. Nu skal du, kære dansker, dømme hende. Gøre helvedet hedt for hende. Gøre dig morsom på hendes bekostning – for hvad skulle du ellers! Den kvinde er selvfølgelig ikke brændt, hun er branded – men det er lige præcis det samme.

Derfor, midt i det latterlige, er alvoren også. Der er med sikkerhed blevet grinet en del på redaktionen af det billede af kødgrossisten, men på trods af den nedtonede humor i den passerende bil, så er der også en dom i billedet. Pressen går tæt på, det er deres opgave. Pressen skal være vagthunde, men er i stedet blevet bidske pittbulls, der gnaver i benet af historien, til der ikke er mere kød på. Så selv i den lunefulde humor på forsiden ligger en dom over en person, der burde være uskyldig til det modsatte er bevist.

HUMOREN ER ET TERMOMETER

Humoren er blevet holdning. Humoren bliver dagligt brugt til at vise, hvad man mener – eller skrive/sige ting, som man ikke ville kunne sige, hvis det da ikke var fordi man pakkede det ind i humor. De fleste ved godt, at det er en farlig vej at virke for racistisk – men siger man det i stedet på en sjov måde, så kan man afvente og se, hvordan de andre i lokalet tager vittigheden om flygtningen. Hvis de griner højt, så har man genfundet fællesskabet og tør kaste sig ud i en mere alvorlig snak om de fremmede – hvis de siger "nøj, den var altså grov den der", så ved man, at man i stedet bør tale om "Vild med dans". Vi har altså nedgraderet humoren til et termometer, vi lige kan smide på bordet for at måle, hvor langt vi kan gå. Og det har humoren taget skade af.

Humoren er et stærkt våben. Brugt i en debat kan humoren sætte et punktum, der er svært at fjerne med nok så væsentlige argumenter. I Danmark er vi ikke kommet så langt i brugen af humoren. I den politiske debat var Uffe Ellemann nok den, der forstod humoren bedst og med sine små stikpiller kunne man kaste nok så meget saglighed efter ham – det prellede af, da den, som får os til at le, bliver beskyttet af et usynligt filter. Vi ved, at Villy Søvndal har ansat sand-up-komikeren Sebastian Dorsett til at putte humor ind i sine taler og sine svar. Men humor er noget man skal mestre, ikke noget man skal lære. Villy Søvndal inviterede Fogh ud på en køretur for at se Danmark, og det var et genialt træk, der sødt men råt fik sagt en masse mellem linierne. Siden har Søvndal så inviteret stort set alle, han debatterer med, på en køretur, og så opdager vi jo, at humoren er et indlært redskab, der kan bruges i pressede situationer, og ikke en frisk kommentar fra hjertet. At mestre humor er en kunst. Den kan man leve af – med mindre man genbruger.

HUMORENS UDVIKLING

Humoren var i "gode gamle dage" ren lagkage. Går vi til de gamle folkekomedier og senere spillefilm fra ASA FILM med Dirch Passer og andre folkekære skuespillere, så var humoren, med al respekt, kønsløs. Den var latterlig, grinagtig og folkelig – bevares – men man skal virkelig se mellem linjerne i "Sommer i Tyrol" for at finde noget samfundskritisk. Humoren ville dengang kun én ting: Den ville bringe smil på læben, måske endda latter til søndagsforestillingen. Af samme grund blev alle, der deltog i filmene, folkekære. De var søde personligheder, der intet ondt ville os. Netop derfor kalder vi dem "folkekære". Siden blev humoren spids og satirisk. Pludselig ville humoren os en masse. Det var primært, da TV kom ind i vores hjem. Det var

som om det medie egnede sig til en satire, der ikke fungerede på det store lærred. TV er jo hurtigere at lave end en film – man kan derfor pludselig være aktuel i sin humor. Bedst husket fra den æra er selvfølgelig Buster Larsens LORTELAND fra programmet "Hov Hov", hvor han spiddede regering og politik og samfundsspørgsmål. Humoren var fra det øjeblik blevet en brik i et spil, der var en farlig modstander for de folkevalgte. Det ændrede tonen på Christiansborg. Vi husker alle de tørre kommentarer der prægede datidens politikere, men med humor skal humor bekæmpes – og man fik flere og flere, der begyndte at løsne op.

MAN MÅ TILPASSE SJOV TIL MEDIERNE

Holdningernes humor havde den bagdel, at det var lange monologer. I begyndelsen, hvor man blot havde en knap på et TV, og DR var eneste valg, fungerede den langsomme stil fint. Jeg husker fra selvsamme Hov Hov en sketch, hvor familien Danmark lavede gymnastik i stuen til radioens udsendelser med strækøvelser. Sketchen tog 6 minutter, hvor man blot så en familie gøre gymnastik og langsomt smadrede og væltede alt i stuen. Fin seance til statsTV, der er ene på markedet, men da konkurrencen kom fra satelliterne, kunne formen ikke længere holde. Man kunne ikke have en langsom opbygning og en pointe efter 6 minutter. Det gad folk ikke vente på, når nye udenlandske programmer kunne trækkes hjem fra en tallerken på taget.

Herefter blev humoren hurtigere. Man droppede opbygningen til pointen og skulle i stedet levere pointer konstant. Hvert minut bør indeholde fire pointer. Første gang vi for alvor så det, var i programmet "Dansk Naturgas", hvor Tommy Kenter, Kirsten Peüliche og Per Pallesen mestrede den hurtige replik. Enhver husker Mathiesen, der talte med Fru Christof. Pointerne fløj gennem luften uden opbygning. Pointen var vittigheden i

sig selv. Humoristisk en nyopfindelse på TV, der passede til en stigende konkurrence med fjernkontrollen. Per Pallesen forfinede stilen i Hjørring, hvor jeg fulgte revyen gennem flere år – revygenren blev hurtigt små såkaldte "one-liners", der blev brugt igen og igen – og i pauserne, hvor revykunsterne skulle skifte tøj, indførte han i Hjørring små hurtige vittigheder foran tæppet. Indslag, der fik det til at glide i en lind strøm af smil, så man ikke fik lyst til at zappe væk.

Per Pallesen opfandt ikke den hurtige humor, men konverterede den til tv og revy. Den hurtige humor er den københavnske. Den hurtige replik, der er skabt til lejligheden. En pointe, der ikke kan genbruges eller gennemtænkes, men skal mestres og komme fra hjertet. En svajer kommer kørende på budcyklen og er ved at ramme en gammel dame. Hun råber "Kan du ikke ringe knægt". Han svarer i farten: "Sagtens moster, hvad nummer har du". Det er en frækhed uden sidestykke, der præger den humor, som efterhånden har vundet. Vi ser ikke den langsommelige humor ret meget mere, mens den hurtige flyver af sted på skærmen og i virkeligheden hele tiden.

STAND-UP BØR SÆTTE SIG NED

Dagens humor styres hårdt af stand-up-komikerne, der fører svajerens grin videre. Stand-Up kan meget mere, end den bliver brugt til – men vi er på vej. En stand-up- komiker står på scenen. Eneste redskab er mikrofonen og den rappe replik. Han revser samfundet og politik som Buster Larsen gjorde, men pointerne er eneste virkemiddel. De skal være der hvert sekund. Samhørighed med publikum er en dyd. Hoster et menneske på første række, skal den hurtige replik fyres af. Og i begyndelsen var grovheden den lave fællesnævner fra den kant. Skiftende komikere gjorde en dyd ud af at sværte andre mennesker til. Gøre sig

morsom på andres "bekostning", gøre kendte til hekse og sørge for med grin, spot og spe, at føre dem gennem byen til bålet.

En af de første, vi lagde mærke til, var Casper Christensen, der i begyndelsen var en rå fyr. Han mestrede om nogen den hurtige replik og turde gå til grænsen. Enhver husker måske, da han til en prisuddeling skulle åbne showet – og stod bag en talerstol. Det eneste, man kunne se, var et diadem, der stak op. Han parodierede Dronning Ingrid, der som bekendt havde en krum ryg og derfor ikke kunne se folk i øjnene. Det var majestætsfornærmelse, og folk blev enten rasende eller følte befrielse. Casper var sin helt egen og turde tage slagene. Mange hundrede stand-uppere har siden forsøgt at gå i hans fodspor, men det er, som om de ikke har set, at verden har ændret sig. Ja selv Casper har ændret sig. Det er i dag ikke nok at stille sig på en scene og sige frække ord – i dag skal man gentænke stand-up og forfine. Måske endda genfinde Buster Larsens rolighed i fortællestilen.

Igen er det Casper, der fører an i denne fornyelse. Med serien "Klovn", som han skaber med Frank Hvam, har de genfundet folkekomedien fra Dirch Passers tid. De er ikke onde ved andre, men bruger sig selv som heks. De morer sig over sig selv, på egen bekostning. Og så genkender vi pludselig os selv og griner MED og ikke AF. Casper er på vej i den retning, som man for længst har set i USA. Derovre er stand-up blevet en magtfaktor. De fleste stand-uppere, der har succes i USA, har et budskab og revser samfundet intelligent og med eksempler fra virkeligheden. Får os til at grine af ægte ting, og ikke noget der blot er opfundet i komikerens hoved.

NÅR HUMOR TAGES SERIØST

Det bedste eksempel kan ses på DR2 i Danmark. "Daily Show" med John Stewart. Dagligt bruger han mediernes klip, sætter

dem overfor hinanden og med humor giver os en indsigt i historien. Han har gæster i studiet, som han revser spydigt, men med et smil. Og midt i et komisk interview kommer pludselig helt seriøse spørgsmål og svar. Eller Will Ferrel, der i et teaterstykke spillede præsident Bush og gennemgik hele hans præsidentperiode med komiske briller. Vi får humor – men også noget med hjem. Der bør stand-upperne i Danmark finde base for en ny levevej!

Herhjemme er det dygtigt forsøgt af Flemming Jensen, der gang på gang i den humoristiske danmarkshistorie har været bannerfører for nytænkning. Hans skuespil "Spindoktor" var på alle måder præcis, hvad jeg savner på den danske humoristiske scene. Peter Larsen revsede også dygtigt i afdøde Nils Ufers teaterstykke om tamilsagen. Bortset fra de to er dansk komik endt omkring bæltestedet. Og jeg vil gerne hæve det op til hovedet, som bør være med, hvis man ønsker noget med sin humor, andet end at være folkekær. Humor er blevet en industri. Komikere har de flotteste huse og kører i de fedeste biler. Men en industri skal også overveje, hvad den vil med verden, ud over at skumme fløden. Og der savner jeg flere, der finder nye veje.

HUMOR ER HJERNEVASK

Humoren har gennem tiden været mangt og meget. Et våben, brugt som overlevelse, eller brugt som scoretrick. Det er sådan set det sidste, der gør det til en stor industri. Om man så vil score en pige i byen og få hende med hjem – eller om man bruger humoren til at score seere og læsere og få dem til at blive på kanalen. Humoren har fået besøg af hjerneforskere, der seriøst ser på det latterlige for at finde ud af, hvordan man bedst gør folk glade og giver dem godt selskab. Det gælder for underholdningen på TV, hvor kombinationen af hjerneforskere, livsstilseksperter og

fokusgrupper gennemser underholdningen, inden den rammer pøblen, og der kan vi så måle, om man har fundet en fælles sprogtone, der virker forløsende og som "godt selskab". God gennemanalyseret humor fra en charmerende studievært kan fastholde seere, og deri undervises så værterne til at kunne give det lille smil.

Selv i seriøsitetens højborg på TV-Avisen og i Nyhederne på TV2 har humoren fundet vej. Ikke som en gennemtænkt løsning til at give seeren noget med hjem, men som en kalkuleret hjernevask til fastholdelse af danskerne i sofaen. Enhver kender slutningen på nyhederne, hvor vi skal ha' et lille smil. Enten som sidste historie eller som billeder under rulleteksten. Vi hører i Nyhederne om krigen i Irak, sulten i Afrika – og seerne er ganske enkelt ikke klar til at gå fra sult i Afrika til Amin Jensen og "Hit med sangen". Der må komme en lille overgang fra alvor til underholdning. Og derfor præsenterer man under rulleteksten billeder af bøgen, der springer ud i Vejle, eller en australsk bæver, der har parret sig med en fisk i fangenskab. Så kan vi smile lidt af verden, glemme det grusomme – og gøre klar til at synge med lige om lidt. Humoren er derfor gået fra at være et hjerteligt samspil mellem mennesker, til en kalkuleret hjernevask som sørger for at holde os i sofaen.

DEN LILLE SMILEY ER TIL GRIN

En ting er de, der lever af humoren. En anden er alle os andre, der bruger humoren i daglig tale eller i den offentlige debat. FaceBook og andre sociale medier gør, at vi konstant bruger humoren på skrift – med stor risiko for at blive misforstået. Det er vi klar over, og derfor har vi opfundet et skriftligt smil. Enten skriver man i en SMS direkte "*SMILER*" så man er sikker på, at modtageren ved at man ikke mener noget som helst seriøst. Eller

også bruger vi en såkaldt smiley. Det er nok nettets væsentligste nye ord. Det lille tegn, der sørger for, at modtageren af vores skriftlige kommunikation ikke bliver sur. Det vælter med smileyer på nettet i debatterne, fordi vi så nødigt vil misforstås. Men det lille ubehjælpsomme ansigt, skabt af tankestreg og kolon, har ikke længere effekt. Vi misforstår. Og vil måske misforstå :-)

Taberen i brugen af stand-up har været de trykte medier, da stand-up fungerer bedst på en TV skærm, hvor vi oplever og ser komikeren. Men aviserne ville ikke tabe kampen og tilbød derfor klummer til komikerne, hvor de skriftligt kunne angribe verden. Den eneste, der mestrer den skrevne komik, er Sebastian Dorsett. Resten bliver en forkrøblet kamp om at sammensætte ord pudsigt, og for det meste uden mening.

I dag er det sådan, at alle, der ønsker det, kan benytte et af de mange nye medier og blive publicister i en grad, H.C. Andersen ville have misundt dem. Det betyder, at sproget vokser, kryber – udvikler sig og bliver brugt og misbrugt i helt nyt omfang. Du kan udstille både dig selv og andre – forholdsvis – vederlagsfrit, og oftest gør vi det i håbet om, at andre vil opfatte os som sjove og underholdende. Hver dag opdaterer millioner af mennesker deres facebook-status – og vis mig den bruger, der ikke trykker send med et veltilfreds smil – i forventningen om andres respons på deres vittige budskaber.

Igen stiller det store krav til vores ansvarsfølelse. Vi efterstræber i helt uhyggelig grad det anerkendende smil fra andre mennesker – og i den sags tjeneste er vi villige til at udstille hvem som helst og hvad som helst. Jeg tror langt mere på de anerkendende, opmuntrende eller oprigtige smil. Dem der umiddelbart bryder frem i genkendelsens glæde. Dem vi ikke forsøger at skjule – dem der ikke har til formål at sløre misundelse, hoveren eller en glæde over andres ulykke.

VI MÅ SJOVT NOK TAGE HUMOR ALVORLIGT

Vi må se at blive bedre til at tage humoren alvorligt. Vi må forstå, at det ikke er noget at grine af. Man kan mene, at det er en latterlig pointe – og jo, da – der er noget sært grinagtigt over den tilgang til det morsomste i verden. Alligevel mener jeg at have ret. Man kan sagtens smile, mens man tager sagen alvorligt.

Vi skal stræbe efter at finde tilbage til den umiddelbare latter, det forløsende smil og en overraskende morsom betragtning. Vi skal holde op med skrive hverdagens manuskripter med indlagte pauser til insisterende dåselatter. Vi skal turde mene det, vi siger – uden af sløre det i humorens navn. Omvendt skal vi gå ud i verden med den hensigt at more os. De to ting skal bare, i langt større grad, skilles ad.

Vi skal sætte humoren fri og lade den leve sit eget uskyldige liv. Vi må aldrig blive så dygtige og kalkulerede i vores kommunikation, at humoren bærer retorikken. Vi må gerne sige tingene med et smil, men vi må ikke være morsomme på andres eller sagens bekostning. Morskab er farbar vej, men vi skal se os for!

JEPPE SØE F. 1971, PROFESSIONEL ORDKLØVER MED HANG TIL SAMTALE OM MEDIERNE, SOM HAN HAR FORLADT. REVSER AF SAMFUND OG PRESSE I FOREDRAG, DEBATTER OG PÅ HJEMMESIDER. KOMMUNIKATIONSRÅDGIVER FOR VIRKSOMHEDER OG OFRE FOR PRESSENS PRES. TIDLIGERE JOURNALIST PÅ BLANDT ANDET TV2 OG TV3, HØJSKOLEDRENG, HØJSKOLELÆRER OG GRUNDTVIG-KENDER MED FORKÆRLIGHED FOR FRIHEDEN TIL FORSKELLIGHED. KALDER SIG MED GLÆDE ORDKLØVER, SELVOM DET HAR SAMME NEGATIVE KLANG SOM LATTERLIG. MEN FINDER ORDET SÅ VÆSENTLIGT, AT HAN MENER MAN SKAL VÆRE STOLT OVER AT KUNNE KLØVE DET.
MERE OM JEPPE SØE PÅ WWW. SOE.DK OG WWW.JEPPE.DK

OG SAADAN SKAL DET SELVFØLGELIG VÆRE

JESPER KLEIN

Humor er et ubegribeligt kedeligt Emne at uddybe eller gøre Rede for.

Man ved, at Ordet stammer fra Latin eller oldgræsk. Det betyder noget med Vædske. Humorister er en Samling umaadelig triste Mennesker, der ivrigt forsøger at paavise Samtidens Daarskab på en munter Facon. Deres Vædskeindtag er muligvis højere end de flestes, men der foreligger ingen sikre Beviser.

Man kan ikke tale om Humor uden at nævne Ironi og Satire. Iron var en Figur i det klassiske, græske Teater. Hans Opgave var det at eftergøre Heltens Bevægelser og Falbelader – ikke blot eftergøre, men også latterliggøre. Den slags kan gøres på to Maader. Enten saa den latterliggjorte må krympe sig, eller saa vedkommende beder om Dacapo.

Denne Iron er ikke indskrevet i Manuskripterne, da Figuren jo netop ved sine improviserede Bevægelser skulle gøre munter nytte.

Nu kommer vi til det værste: Satiren. Mange Steder udlægges den som en Slags bred Underholdning. Ogsaa dette Ords oprindelse er oldgræsk. Kunne man tænke sig, at selve Ordet har faaet en lidt forkert Oversættelse?

Ligesom vi jo alle husker fra de gamle Bibeloversættelser, at den "hornede" Moses kom ned fra Bjerget med Tavlerne. I Virkeligheden mentes der den "straaleomkranste" eller noget lignende. Ligesaadan tror jeg, at man tager Fejl af Ordet Satire,

som jeg mener er mere i Slægt med Ordet Sarkasme, som jo direkte betyder Begrebet "at bide i Kød". For ordet Satire skal nemlig tage Fat, der er ikke tale om broget Underholdning dér!

Men Liberalismen har for længst grebet ind i Sproget. Engang hed det Tankstationer. Det var dengang, der kom en Mand ud og fyldte Benzin paa. Siden skulle Folk selv hælde på, og saa døbte man det til Servicestationer. (jvfr. Udlændingeservice).

Donorer faar én til at tænke paa Bloddonorer, men nu om Dage er de Lande, der er fælles om at gå i Krig et fremmed sted paa Jorden, blevet enige om at kalde sig Donorlande. (Hermed tænkes på Soldater, som jo paa deres egen Maade fører Tankerne tilbage til de oprindelige Bloddonorer).

De første Affyringer af Sprængstoffer over Balkan blev af vores daværende Udenrigsminister kaldt for Bombekampagner.

Tilbage til Satiren. Da den af ukendte Aarsager pludselig forsvandt, saa brugte man bare Ordet i komplet uvedkommende Sammenhænge. I Fjernsynsprogrammerne stod at læse: "Mr. Bean. Et engelsk Satireprogram." Satire i sin egentlige betydning forsvandt, og Ordet Humor var blevet for gammeldags.

Paa den maade blev Programmerne i DR2 kaldt Satirefredag, skønt der ikke var et Gran Satire hele Aftenen.

Nu har Underholdningen ogsaa ændret sig meget paa det seneste. Engang kunne man ikke kalde sig selv for Komiker. At være Komiker var, naar man havde naaet Højder som Charles Chaplin, Buster Keaton og Jacques Tati. Nu er det en hvilken som helst Gadedreng, der fortæller Vitser fra Opgangen, der bliver præsenteret som Komiker.

Og saadan skal det selvfølgelig være.

De kalder sig Stand-up-Komikere. Det skulle efter sigende være noget ganske nyt. Mark Twain var Komiker paa den maade for 150 aar siden. For ikke at nævne hans enestaaende Forgængere

Josh Billings og Artemus Ward, der oven i Købet blev adlet af Dronning Victoria. Nævn Navnene for Dagens Komikere, og de vil tro, at det er en ny self-service-Restaurationskæde.

Denne, som man tror, specielle og nye Form for at stille sig op og prøve at more Folk er flere tusinde aar gammel, idet Zigeunerne blev smidt ud af deres gamle, frugtbare omraader i Bagindien. De drog saa ud i den vide Verden for at friste Tilværelsen ved netop at stille sig op og fortælle Morsomheder. Naturligvis kunne de ikke have Alverdens Kulisser og Rekvisitter med.

De kom via Persien, Grækenland og Romerriget til Resten af Evropa. Zigeunerne lagde altsaa Grunden til det Kulturliv, vi kender i Dag, idet de efterhaanden ogsaa formodedes at kunne musicere.

For deres Underholdning kunne de skaffe sig til Dagen og Vejen og drage videre. Det behøver vel næppe at repeteres, at de kommer rundt stadigvæk, og at de ogsaa nu om Dage kan faa Grønsager. Nu er det bare ikke til Munden, men kastet direkte efter Hovedet som saadan. (Og nu kalder man dem Romaer).

Og saadan skal det selvfølgelig være.

Mange ældre undrer sig over den Underholdning, som bydes i Dag. De unges Udtryksform behager ikke. Men betænk Mængden af Informationer, som er nødvendige for at være ung i Dag.

"Zkal Du med på Dizko, Zkat?" sms'er Mobilen, alt imens Læreren staar og gennemgaar Verdenskrigen i 1940.

Fjernsynet gør det ikke nemmere. Man skal baade naa de seneste Hits på MTV og følge med i den hjemlige "Boogie" og læse lektier og finde ud af alt om iPod. Samtidig skal de have Verdens bedste Uddannelse under de snævreste økonomiske Rammer. Dernæst kan de ikke faa noget Job, men skal gaa paa Alverdens Ekstrakurser.

Og saadan skal det naturligvis være.

Efterhaanden faar de stakkels Mennesker jo ikke en Chance for at have noget til fælles. Der er der saa sandelig ikke noget at sige til, at den eeneste fælles Referenceramme bliver Felatio og Fæces. (De kalder det ogsaa Blow-Job. Som ældre Medborger maa jeg dog tro, det ikke har noget med at blæse at gøre, men forklar dem det!).

Altsaa tror jeg, at det er temmelig uklogt at skamme Ungdommen ud. Paa den anden Side har gamle Humorister aldrig bestilt stort andet, saa man klarer sig nok endda. Historien skal imidlertid gaa sin Gang, uden at nogen behøver lære noget af den af den Grund.

Og saadan skal det naturligvis være.

Man skal dog komme i Hu, at det, der i sin tid blev kaldt Dogmefilm, rent faktisk fik stor Betydning for Filmfremstilling. Vi havde meget travlt med at gøre Grin med Dogmereglerne, men de fornyede trods alt Film-produktionen ved et Opgør med det store Fokus på Teknikkens umaadelige Fremskridt. Pludselig kom det til at gælde Indholdet, hvilket på det Tidspunkt var utrolig velgørende.

Al denne Stand-Up er paa sin maade ogsaa et Opgør med det akcepterede. Vi har dog kun set spæde Resultater med Hensyn til en evt. Nyudvikling af Scenekunsten.

Aah det er skønt at komme af med lidt Galde ind imellem. Jeg tror, at alle over 50 vil forstaa, hvad jeg mener.

Men? Kan man saa spørge. Hvad bliver der af den danske Humor?

For det første maa man nok gøre op med, hvad dansk Humor i Grunden er.

Man kan tage et Stykke A-4 Papir, rive en lille Stump af. Folde den over midten, hvorpaa man viser den lille Papirlap frem og spørger: "Hvad forestiller det?". Svaret skal saa være: "Tysk

Humor gennem 500 Aar!". Det kan bringe en vis Latter frem hos Danskere. Somme Tider er det ogsaa anvendeligt at sige, det er norsk Humor.

Man kan fortsætte den lille Seance med at kalde Papirlappen for en liste over finsk Afholdsfolk, italienske Krigshelte under 2. Verdenskrig eller Klaus Paghs Betydning for Bossa Novaen i Danmark.

Det er dansk Humor. Det sagde hun ogsaa i gaar…….. og kan Du holde Varmen?

Vist har Tyskerne udvist stor vandrelyst i forrige Aarhundrede, ligesom de har insisteret på fast Sengeleje i forskellige Nationer igennem flere af Hundredaarets Eenheder. Men dermed at underkende dem Humor?? Har nogen Humorist nogensinde opfordret til Ufred? Tag f. Eks. Anders Bush Rasmussen. Han har aldrig på nogen Vis opført sig humoristisk. Og han fremturer med at undlade denne grundlæggende Danskhed.

Tysk Humor er enestaaende. Jeg nævner i Flæng Tucholsky, Kästner, Friedell, Thoma, Vallentin og Karlstadt. For Sjovs skyld nævner jeg ogsaa Peter Panther og Theobald Tiger, saa Kendere kan nikke indforstaaet. Det tyske Rige er i sandhed en stor Kulturnation – og saa har jeg bare nævnt en Haandfuld Humorister.

Ligesaadan i Norge. Den første anerkendte Humorist, der blev boende hjemme, hed godt nok Petter Dass, men det Navn har de bestemt selv lavet meget grin med. Ellers har Norge været dansk, og vi har som bekendt voldsomt meget Humor. Holberg og Wessel er ganske vist født i Norge, men de er vel saa danske som nogen.

Norge har først været rigtig norsk siden 1905, og deres Løsrivelse fra Sverrig var faktisk meget humoristisk, men det var vel dansk Humor, vi skulle snakke om.

Dansk Revy, som anses for noget af det sjoveste og humoristiske, vi kan byde på, er egentlig startet i Norge.

Det var sidst i 1840'erne. Et dansk Teaterkompagni rejste rundt i Norden. De andre rejste ogsaa til Danmark og talte paa deres Originalsprog. Det var ingen Hindring dengang. Det er først efter, at vi meldte os ind i en større Forening, at den Forretning holdt op.

Velan. Et dansk Teaterkompagni rejste rundt i Norden. En ung Journalist og Bladtegner var med. De optraadte i Stockholm, hvor de havde set en, syntes de, overordentlig morsom Forestilling. Den byggede på en fransk Idé, som det svenske Kompagni havde set under en Tourné i Paris. Siden rejste Danskerne til Christiania, som dengang laa i Norge. Hér blev man opfordret til at opføre en ny forestilling, og den unge Journalist og Tegner Erik Bøgh skrev saa efter det ny Forbillede en Forestilling, man kaldte "Nytaars Nat 1849".

Det handlede om de Ting, der var sket i Norge under det forløbne Aar, og man digtede små nye, aktuelle Sange på kendte Melodier. Det blev en Sukces. Saa vort hjemlige Kasinos (Danmarks første Privatteater) Direktør rejste op og sagde, at saadan noget maatte vi ogsaa lave derhjemme.

Erik Bøgh skrev saa den første danske Revy (et Faktum der kan diskuteres), og den kom til at hedde "Nytaarsnat 1850" og havde altsaa Premiere på aarets sidste Dag i December 1849. Først var der to korte Balletter (Folk var kulturhungrende dengang), hvorpaa den første danske Revy løb af Stablen.

Siden greb Fænomenet om sig. Sjovt nok har Genren aldrig rigtig været anerkendt ifølge Teaterloven. Revy er ikke Teater og kan følgelig ikke subventioneres fra Statens Side. Omvendt har Oslo Kommune købt et Teater "Chat noir" med det udtrykkelige formaal, at der skal spilles Revy, der skal afspejle Samtiden, og at der skal tales norsk.

Man har endda rejst en Statue uden for Hovedindgangen af den store komiske Folkehelt Leif Juster. Har vi nogen Humoristers staaende fremme? Der er masser af Buster indendørs. Selvfølgelig sidder Holberg foran Det Kgl. Teater sammen med Kollega Oehlenschläger, hvis utrolig humoristiske, erotiske Digte og Travestier over Illiaden og Odysséen er glemte og bortgemte.

Til Gengæld har vi givet Storm P. et Musæum, hvis Nabo i øvrigt er Verdens eeneste Revymusæum. Bortset fra det kender jeg kun Karl Vallentins Musæum i München. I Sverrig har Tage Danielsson en udendørs Statue, og der ligger altid friske Blomster i hans kæmpe Haand.

Dette være sagt for at vise, hvordan det staar til med Humoren og dens mellemfolkelige Anseelse. Omvendt er der Folk, der anses for frygtelig stilige og humorforladte. Dronning Victoria var et gevaldigt Livstykke. Da hun første Gang havde været sammen med sin Albert, skulle hun have sagt: "This is too good for the people". Det var Albert, der var en Snerpe – han var jo også Tysker. Saa frem med Papirlappen igen!

Emma Gad skrev "Takt og Tone". De unge tror, det er en bog om finere Madlavning. Nej, hun benyttede sig af sin Gang paa de bonede Gulve til at lære jævne Mennesker, hvordan man kunne opføre sig. Der var ikke nogen moralske Kvababelser hos den Dame.

Hun skrev i øvrigt en hel Del Skuespil. Hendes største Sukces hed "Et Sølvbryllup", og så stiftede hun Foreningen "Danske Dramatikere". Hun foretrak Bakken frem for Tivoli. Hun fandt den oprindelige Folkelighed mere ægte simpelthen. Hun var gift med en Militærmand, Urban Gad (Ikke at forveksle med Filminstruktøren).

Vi taler om forrige Aarhundredeskifte som en meget puritansk Periode. Sludder! Man skal bare slaa op de rigtige Steder

for at faa Syn for Sagn. Nej, dette nye Aarhundrede har foreløbig gjort sit til at bringe en Slags Nypuritanisme på Fode. Det var ellers saa sjovt i sidste Aarhundrede.

Og når man nu har beskæftiget sig med den mere humoristiske Side af Kunst- og Varietélivet i flere Aartier, saa maa man konstatere, at naar Samfundet er paa Smalhals, saa gaar det vældig godt i vores Geshäft. Den staar til Gengæld ret stille, naar I andre er ude at købe hele Verden.

Man siger saa meget om dansk Humor. Og især bedømmer vi andre Nationer som humorforladte. F. Eks. Fortalte vores voldsomt anerkendte, men ganske selvlærte Historiker Palle Lauring en lille Anekdote om en Svensker. Han havde befundet sig i et Tog på vej hen over Hallansaasen (ja, undskyld mine Aa'er, men som ældre Medborger nægter jeg at bolle A'er). Toget kørte meget langsomt, og Lauring bemærkede til sin Sidemand: "Nu går det sandelig stærkt, hva?", hvorpaa der blev svaret: "Tycker Ni det?". Det beviser i al sin Klarhed, at Svenskere ingen Humor har.

Vi tror, at de dér mørke mænd i den nære Orient er Stivnakker med nemt til Krumsablen. De er ved at dø af grin, naar de hører saadan noget. De synes, at Nordboere er noget af det mest stivnakkede og umuntre, man kan tænke sig, men at genere deres helligste er for dem fuldstændig uforstaaeligt. Den Slags kan man læse Bøger om. Men nu er det for sent.

Og saadan skal det naturligvis være.

I det hele taget har dette Aartusinde ikke være synderlig optaget af Tankens Magt. Vi skal hele tiden blot sørge for at leve sundt og dyrke Dynger af Motion. Humor er først og fremmest Tegn på sund Omtanke, men alle synes, at Kroppen er vigtigere end Hjernen. Man er da saa sandelig ogsaa begyndt at være noget humorforladte.

Nu om Stunder render Folk rundt langs Stranden i dyre Kondisko, mens de lytter til noget udefinérligt i deres Hovedtelefoner. Det er nok ikke Carl Nielsens Symfonier. Det er saadan set ogsaa ligegyldigt, men jeg tror stadigvæk, det var bedre, om de satte sig på Kroen – gerne med Havudsigt – og fik sig en Gewesen, mens de fandt på noget sjovt at tale om.

Saadan skal det naturligvis ikke være.

Men jeg er sikker på, at naar nu alt det Hysteri er overstaaet. Naar Folk igen værdsætter et godt Samvær omkring en god Latter. Naar alt bliver lidt fredeligere og mindre økonomisk. Naar de unge Mænd, der endelig har kæmpet sig frem til at staa midt på Scenen for at sige, hvad der ligger dem på Sinde, at de saa vil kunne omtale mere relevante Ting – end deres eget Lem.

Lad os mindes vores gamle Justitsminister K.K. Steincke. Han var fra en tid, hvor selv en Minister kunne give udtryk for Humor. Om de tre Emner: Satire, Ironi og Humor, sagde han:

Satire er dem.

Ironi er Jer.

– og humor, det er os alle sammen.

JESPER KLEIN F. 1944, SKUESPILLER, INSTRUKTØR, FORFATTER. BODILBELØNNET FOR "BALLADEN OM CARL-HENNING" (1969) OG ROBERT-BELØNNET FOR "SKØNHEDEN OG UDYRET" (1984). LANDSKENDT FOR SIT RADIO- OG TVARBEJDE I 1960'ERNE OG 70'ERNE OG FOR DEN MUSIKALSK KOMISKE TRIO KLYDERNE (1975-82) MED TOM MCEWAN OG JESS INGERSLEV. TEATERSAMARBEJDE MED JYTTE ABILDSTRØM (BL.A. "SVEND, KNUD OG VALDEMAR" PÅ RIDDERSALEN I 1970, OG SATTE "FOLK OG RØVERE I KARDEMOMMEBY" OP 29 ÅR I TRÆK. DESUDEN FORFATTER AF MANGE BØGER.

STEMMENS VELLYD OG SPROGETS ÆGTHED

JØRGEN CHR. WIND NIELSEN MOTIVEREDE MODERSMÅL-PRISEN 2010 TIL TIL SUSSE WOLD

Vores sprog forandrer sig hele tiden. Det skal både kunne beskrive og skabe det samfund, vi lever i.

Men der er ingen lov, der bestemmer, at sproget skal blive ringere, bare fordi det forandrer sig.

Det vil Modersmål-Selskabet gerne gøre opmærksom på, og derfor uddeler vi Modersmål-Prisen en gang om året.

Derfor er det en stor glæde at overrække Susse Wold prisen i år.

Susse Wolds karriere er smuk og spænder vidt. På store og små scener, i radio, i tv og på film. Den er ikke mindst båret af en fornem sprogbehandling i et stort galleri af roller.

Den sproglige omhu for en tekst hører med til den fulde indlevelse i en rolle, og her er Susse Wold suveræn.

Man kender hendes stemme på melodien og tonefaldet, der basalt har en mild sprødhed, men kan vokse op i et furioso, når de emotionelle storme blæser op på scenen. Og på de "hurtige rytmiske replikker".

Scenesproget skal først og fremmest have klarhed uden at udtrykket på nogen måde overdrives. Det er en balancekunst at skabe overbevisning om dramatikerens budskaber både i dialogen og monologen.

Det sidste oplevede vi da Susse Wold spillede Portia i Erling Schroeders opsætning af Shakespeares "Købmanden i Venedig" på Det Ny Teater.

Her er et af dramatikkens højdepunkter i den scene, hvor den kloge og dejlige Portia forklæder sig som advokat og forsvarer

Antonio i retten, da jøden Shylock kræver sit skålpund kød.

Hendes tale om barmhjertighed er ikke kold retorik, men en dybtfølt erklæring om medmenneskelighed. Som hun træder i karakter finder også hendes sprog et stærkere poetisk leje, og hun bliver kilden til alt, hvad stykket udstråler af ømhed og varme.

Hos Shakespeare skal rollen ikke kun spilles, den skal også tales med en rigdom af nuancer som kun en scenesprogets mester behersker.

Det viste Susse Wold allerede, da hun spillede Ofelia i "Hamlet" på Ungdommens Teater, og da hun var en træsk og lunefuld Cressida i Det Kgl. Teaters version af "Troilus og Cressida".

I det klassiske, danske nationalrepertoire gælder det også omhu for modersmålet, sådan som Holberg skrev det med gnistrende replikker til sin Pernille i "Den Stundesløse", som Susse Wold spillede på Det Kgl. Teater.

Kan man give Shakespeares og Holbergs monologer fuld værdi har man et fundament som man kan bygge letsindigheder på, sådan som Susse Wold har gjort det når det gjaldt om at formulere det vittige, det pikante og erotiske.

Der var sprogligt og kropsligt spræl i farcen "Tag dig lidt af Amelié". Men kulminationen på lystspilsiden oplevede Susse Wold i samspillet med Bent Mejding i Noël Cowards vittigt elegante "Privatliv", som parret spillede mere end 700 gange, suppleret af en udgave i Stockholm. Her spillede Sveriges store skuespiller Jarl Kulle den mandlige hovedrolle

Susse Wold har med sin stemmes vellyd og sit sprogs ægthed givet mæle til de største i dansk litteratur fra H. C. Andersen til Karen Blixen. Som Andersen-fortolker, både på dansk og engelsk, er hun uovertruffen, som tusinder af tilhørere over det ganske land har oplevet det med en gribende fortolkning af "Snedronningen".

Den, der skriver godt, tænker godt. Det viser Susse Wolds selvbiografiske bog "Fremkaldt", der er skrevet med en sproglig lethed uden krinkelkroge. Susse Wold får Modersmål-Prisen for hele sin produktion, også for sin bog.

Det er af stor betydning for det danske sprogs niveau at der bliver taget hånd og ånd om det af personligheder som Susse Wold.

Kære Susse Wold, du er ikke blot en stor teaterkunstner, du er også en stor sprogkunstner. For os andre er du en sproglig rollemodel.

Tillykke med Modersmål-Prisen.

SUSSE WOLDS TAKKETALE

"Du danske sprog, du er min moders stemme, så sødt velsignet du mit hjerte når."

Min mors stemme var måske ikke ligefrem blid, men den var musikalsk og charmerende. Det var min fars også, men alligevel kalder vi det sprog, vi taler for – Modersmålet. Til gengæld hedder det jo Fædrelandet. Måske skulle vi til at tænke lidt mere i retning af ligestilling mellem mor og far og land og sprog. Vi siger jo heller ikke længere Moder og Fader. Vi siger Mor og Far. Det er mindre højtideligt, men derfor behøver det ikke at virke mindre hjerteligt, eller mindre naturligt.

Kan man overhovedet tale naturligt, når man er skuespiller og i sin profession hele tiden siger noget, som andre har tænkt og skrevet, og som ikke er udtrykt med ens egne ord?

Det håber jeg da inderligt, at man kan, men jeg indrømmer, at det er en stadig udfordring, der kræver viljen til indlevelse i karakterer, der kan være så væsensforskellige fra en selv. Man bevæger sig ind i et spændingsfelt mellem rollen og ens eget jeg, og netop her kan det være sproget, der fører en på rette vej i omhu for naturligheden i den person, man skal fremstille.

Da jeg fik den glædelige meddelelse om, at jeg havde modtaget Modersmål-Selskabets pris, blev jeg spurgt om, hvordan jeg tænker på sproget. Hvorfor jeg taler som jeg gør. Jeg må ærligt sige, at det aner jeg ikke. Da jeg for mange år siden gik på elevskolen, havde jeg en glimrende talelærer, som hjalp mig med udtalen af ordene. I mange år tænkte jeg meget på sproget, når

jeg talte. Lidt ligesom når man lærer at køre bil, reflekterede jeg meget over, hvornår jeg skiftede gear!!

Da jeg så fik kørekort og havde kørt i nogen tid, skænkede jeg det ikke en tanke. Jeg kørte bare. Sådan har jeg det også med sproget. Jeg taler det bare.

Sproget er en så utrolig vigtig ting. Ikke kun for en skuespiller, men for os alle sammen. Det er sproget, som formidler de følelser vi har. At formidle følelser og tanker er jo det som gør, at vi bevæges, at vi føler os i live.

Jeg tror, at en skuespiller skal benyttes sig af et slags nul-sprog – det sprogfolk kalder det umarkerede sprog. Et sprog som kan accepteres i et stykke af Shakespeare, hvor man føler, at lige nu befinder jeg mig på Kronborg i år 1603. Jeg er Dronningen i "Hamlet", og der skal ikke være noget i mit sprog som trækker mig hverken til Hellerup eller til Nørrebro. Men nul-sproget kan jo også farves, og det benyttede jeg mig fx af, da jeg jeg spillede Eliza i "Pygmalion".

"Tænk ikke på at tale fladt," sagde John Price. "Bare kom lidt symaskineolie på sproget!" Det gjorde jeg så.

Selv om det er mere end halvandet hundrede år siden H.C. Andersen skrev sine eventyr, taler hans sprog op gennem tiden til os som det mest danske, vi kan forestille os. Han bruger ord, vi ikke bruger mere, men hans sprogtone er så naturlig i både lune og alvor, at han rammer os i hjertet. I andet bind af sin Levnedsbog skriver han:

"Det franske sprog vil jeg kalde plastisk, det tilnærmer sig Billedhuggerkunsten, hvor alt er bestemt, klart og afrundet; men vort danske Modersmål har en Farverigdom, en Afveksling i Udtryk, der betegner de forskjellige Stemninger. Jeg var glad ved mit Modersmåls rigdom, hvor er det blødt og klangfuldt, naar det tales som det skal tales…"

Om Andersen ville forstå mig i dag, hvor vi ikke taler som han gjorde, når han konverserede Bournonville eller H.C. Ørsted, kan jeg ikke sige, men jeg forstår ham og kan ikke finde bedre udtryk for min taknemmelighed over at have modtaget denne smukke pris end ved at læse hans eventyr – "Tepotten".